

NORGES OFFISIELLE STATISTIKK A 126

STORTINGSVALGET

1961

HEFTE II

OVERSIKT

STORTING ELECTIONS

1961

Volume II

General Survey

STATISTISK SENTRALBYRÅ

OSLO 1965

Norges offisielle statistikk, rekke XII

Norway's Official Statistics, series XII

Rekke XII

Trykt 1964

- Nr. 141 Syketrygden 1962 *National health insurance*
- 142 Statistisk årbok 1964 *Statistical yearbook of Norway*
- 143 Industristatistikk 1962 *Industrial statistics*
- 144 Fiskeristatistikk 1962 *Fishery statistics*
- 145 Norges postverk 1963 *Statistique postale*
- 146 Folkemengdens bevegelse 1962 *Vital statistics and migration statistics*
- 147 Utenrikshandel 1963 II *External trade II*
- 148 Psykiatriske sykehus 1962 *Hospitals for mental disease*
- 149 Jordbruksstatistikk 1963 *Agricultural statistics*
- 150 Alkoholstatistikk 1963 *Alcohol statistics*
- 151 Folketelling 1960 V Husholdninger og familiekjerner *Population census V Households and family nuclei*
- 152 Utenrikshandel 1963 III *External trade III*
- 153 Telegrafverket 1963 *Télégraphes et téléphones de l'Etat*
- 154 Skattestatistikk 1962 *Tax statistics*
- 155 Lønnsstatistikk 1963 *Wage statistics*
- 156 Meieribruket i Noreg 1963 *Norway's dairy industry*
- 157 Folketelling 1960 VI Boliger *Population census VI Housing*
- 158 Folketelling 1960 VII Barnetallet i ekteskap *Population census VII Fertility of marriages*
- 159 Skogstatistikk 1961 og 1962 *Forestry statistics*

Rekke XII

Trykt 1965

- Nr. 160 Økonomisk utsyn over året 1964 *Economic survey*
- 161 Elektrisitetsstatistikk 1963 *Electricity statistics*
- 162 Kredittmarkedstatistikk 1963 *Credit market statistics*
- 163 Nasjonalregnskap 1865—1960 *National accounts*
- 164 Samferdselsstatistikk 1963 *Transport and communication statistics*
- 165 Utenrikshandel 1964 I *External trade*
- 166 Psykiatriske sykehus 1963 *Hospitals for mental disease*
- 167 Syketrygden 1963 *National health insurance*
- 168 Forsikringsselskaper 1963 *Sociétés d'assurances*
- 169 Alders- og yrkesstrukturen i jordbruket. Ein analyse på grunnlag av jordbruksteljingane i 1949 og 1959 *The holders by age and occupational status. An analysis based on the censuses of agriculture*

NORGES OFFISIELLE STATISTIKK A 126

STORTINGSVALGET

1961

HEFTE II

OVERSIKT

STORTING ELECTIONS

1961

Volume II

General Survey

STATISTISK SENTRALBYRÅ
CENTRAL BUREAU OF STATISTICS OF NORWAY
OSLO 1965

Tidligere utkommet

Statistik vedkommende Valgmandsvalgene og Stortingsvalgene 1815-1885:

NOS III 219, 1888: Medd. fra det Statist. Centralbureau 7, 1889, suppl. 2, 1891: Medd. fra det Statist. Centralbureau 10, 1891, suppl. 2, 1894 III 245, 1897 III 306, 1900 IV 25, 1903 IV 109.

Stortingsvalget 1906 NOS V 49, 1909 V 128, 1912 V 189, 1915 VI 65, 1918 VI 150, 1921 VII 66, 1924 VII 176, 1927 VIII 69, 1930 VIII 157, 1933 IX 26, 1936 IX 107, 1945 X 132, 1949 XI 13, 1953 XI 180, 1957 XI 299, 1961 XII 68.

F o r o r d

I forordet til 1. hefte av Stortingsvalget 1961 (NOS XII 68) gav Byrået uttrykk for håp om å kunne gi en mer analytisk oversikt over resultatene fra dette valget i en senere publikasjon.

På grunn av stadig mangel på arbeidskraft har det ikke vært mulig å få en slik publikasjon ferdig til den tid og i den form en opprinnelig hadde tenkt. Byrået regner imidlertid med at mesteparten av tabellene som ble utarbeidd for dette formål fortsatt er av alminnelig interesse. En har derfor valgt å gi ut 2. hefte av Stortingsvalget 1961 i denne form.

Under opplegget av statistikken har Byrået samarbeidd med Chr. Michelsens Institutt og Institutt for Samfunnsforskning.

Konsulent Helge Skaug har skrevet oversikten.

Statistisk Sentralbyrå, Oslo, 15. juni 1965

Petter Jakob Bjerve

Bjørnulf Bendiksen

I n n h o l d

	Side
I. Innledning	7
1. Tidligere stortingsvalgstatistikk	7
2. Spesielt om 1961-statistikken	7
II. Valgdistrikt, valgsgogn og stemmekretser	8
1. Inndeling i valgdistrikter	8
2. Grensene for valgsgogn m.v.	9
3. Kretsvis opptelling av stemmene	10
III. Stemmeberettigede	13
1. Stemmeretten i Norge	13
2. Manntallet	15
3. Fordeling etter landsdeler og kommunetyper	17
IV. Valgdeltakingen	18
1. Deltakingen 1936-1961	18
2. Deltaking etter fylker og kommunetyper m.v.	20
3. Endringer 1957-1961	26
4. Deltakingen blant menn og kvinner	27
V. Forhåndsstemmer og forkastede stemmer	28
1. Adgangen til forhåndsstemmegiving	28
2. Forkasting av stemmer. Forkastingsgrunner	29
VI. Stemmefordelingen	31
1. Fordeling etter partier 1936-1961	31
2. Fordeling etter parti og kommunetyper m.v.	33
3. Endringer 1957-1961	37
VII. Mandatfordelingen	39
1. Fordeling etter partier 1921-1961	39
2. Geografisk fordeling	40
3. Endringer 1957-1961	44
4. Ulike fordelingsmetoder	46
5. Felleslister	48
VIII. Kandidatene	49
1. Fordeling etter kjønn, parti og kommunetyper	49
2. Aldersfordeling	53
3. Fordeling etter parti og stilling	54

S t a n d a r d t e g n

- . Tall kan ikke forekomme
- Null

I. Innledning

1. Tidligere stortingsvalgstatistikk

I forrige århundre var stortingsvalgene indirekte, idet man først valgte såkalte valgmenn, som senere kom sammen og valgte stortingsrepresentanter for de respektive distrikter.

Den første offisielle publikasjon om valgmannsvalgene og stortingsvalgene ble utgitt i 1895 (NOS III 219) og omfatter hele perioden 1815-1895. John U t h e i m har i denne publikasjonen samlet og kontrollert oppgaver for alle de 24 valgmannsvalg og stortingsvalg som tidligere bare hadde vært trykt i aviser etc. Publikasjonen inneholder bl.a. kommunevise oppgaver over stemmerettskvalifiserte, stemmeberettigede, avgitte stemmer (både absolutte tall og i prosent av folkemengden), valgmenn og stortingsrepresentanter for hvert valgår i perioden. Utheim utarbeidet også tilsvarende statistikk over resultatene av valgene fra 1888 til 1903, som er trykt i egne publikasjoner (for valgene i 1888 og 1891 er statistikken også publisert som tillegg til "Meddelelser fra Det Statistiske Centralbureau").

Først i 1906, i forbindelse med det første valg etter at ordningen med direkte valg i enmannskretser var innført, ble stortingsvalgstatistikken sentralisert. Stortingets kontor tok da over arbeidet med innsamlingen og bearbeidningen av materialet. Resultatene er publisert i serien NOS, med ett hefte for hvert valg til og med 1957. Disse publikasjoner er delt i to avdelinger. Den første delen gir oppgaver over stemmeberettigede, avgitte og godkjente stemmer m.v., mens den andre - såkalte politiske - delen gir opplysninger om valgte representanter, varamenn etc. I de enkelte publikasjoner er det gitt en summarisk oversikt over valgdeltaking m.v., og om stortingsrepresentantene finnes bl.a. opplysninger om alder og yrke.

Fra og med stortingsvalget i 1961 ble arbeidet med denne statistikken overført til Byrådet.

2. Spesielt om 1961-statistikken

I forbindelse med at Byrådet overtok stortingsvalgstatistikken ble tabellverket delvis lagt om. Publikasjonen Stortingsvalget 1961, del I (NOS XII 68) inneholder ellers tilsvarende oppgaver over stemmeberettigede, valgdeltaking m.v. for de enkelte kommuner, og over fordelingen av representantene på de ulike politiske partier som de tidligere publikasjoner.

I dette hefte tar en sikte på å gi en oversikt over de viktigste resultater fra siste stortingsvalg, og til dels å vise den utvikling som har funnet sted etter 1936. Når det gjelder de grupperinger som er foretatt etter kommunetyper, og som bygger på en standard som ble fastlagt i forbindelse med folketellingen i 1960, har det imidlertid ikke vært mulig å gi en slik tilbakegående oversikt.

Ved siste stortingsvalg ble det åpnet adgang til kretsvis opptelling av stemmene innen de enkelte valgsgogn. Som følge av at en rekke valgsgogn på grunn av kommunereguleringene er blitt betydelig større enn før, vil spørsmålet om oppgaver for de enkelte stemmekretser bli stadig mer aktuelt. Selv om omfanget av den kretsvis opptelling foreløpig er liten, har en funnet grunn til å behandle dette forhold særskilt i denne oversikten.

Når det gjelder fordelingen av mandatene på de ulike partier, har en bl.a. forsøkt å gi et inntrykk av betydningen av ulike fordelingsregler og av adgangen til felleslister mellom partiene.

II. Valgdistrikt, valgsgogn og stemmekretser

1. Inndeling i valgdistrikter

Hvert fylke utgjør i dag et valgdistrikt. Grunnlovens § 57 gir bestemmelser om fordelingen av stortingsrepresentantene på de enkelte valgdistrikter.

Ved grunnlovsvedtak av 26. november 1952 ble bestemmelsen om at landdistrikter og kjøpsteder skulle velge sine representanter hver for seg ("Bondeparagrafen") opphevet. Samtidig ble det bestemt at fylkene sammen med de tilhørende byer skulle utgjøre de nye valgdistrikter. Ved fordelingen av representantene mellom valgdistriktene ble folketallet lagt til grunn, dog med vesentlige geografiske justeringer. Således fikk Oslo, Akershus og Østfold i alt 10 færre representanter enn de skulle hatt etter folketallet, mens Agder- og Vestlandsfylkene fikk i alt 5 flere og likeledes Trøndelag og Nord-Norge i alt 5 flere.

Etter 1953 har som kjent folketilveksten i Oslo og Akershus vært til dels betydelig større enn i andre valgdistrikter, slik at underrepresentasjonen for Oslo og Akershus alene var 10 i 1961. Sør- og Vestlandsfylkene hadde på samme tid fire representanter mer, og Trøndelag og Nord-Norge fortsatt 6 representanter mer enn folketallet alene skulle tilsi. Se tabell 1.

På grunn av befolkningens alderssammensetning hadde forholdsvis flere personer stemmerett på Østlandet enn i de andre landsdelene, jamfør tabell 7.

Tabell 1. Representantene fordelt fylkesvis etter folketallet, stemmeberettigede og avgitte stemmer

Fylker	Faktisk fordeling av representantene	Representanter beregnet etter		
		folkemengden 1/1 1961	stemmebe- rettigede	avgitte stemmer
Østfold	8	9	9	9
Akershus	7	10	10	10
Oslo	13	20	22	23
Hedmark	8	7	8	8
Oppland	7	7	7	7
Buskerud	7	7	7	8
Vestfold	7	7	7	8
Telemark	6	6	6	6
Aust-Agder	4	3	3	3
Vest-Agder	5	5	4	4
Rogaland	10	10	10	10
Hordaland	10	9	9	8
Bergen	5	5	5	5
Sogn og Fjordane	5	4	4	4
Møre og Romsdal	10	9	8	8
Sør-Trøndelag	10	9	9	9
Nord-Trøndelag	6	5	5	5
Nordland	12	10	9	8
Troms	6	5	5	4
Finnmark	4	3	3	3
I alt	150	150	150	150

Om en hadde lagt tallet på stemmeberettigede til grunn ved fordelingen av representantene, ville således Østlandet ha fått 13 flere, Sør- og Vestlandet 6 færre og Trøndelag og Nord-Norge 7 færre sammenliknet med den faktiske fordeling.

Dersom stortingsrepresentantene hadde blitt fordelt etter tallet på avgitte stemmer, ville Østlandet ha fått 16 flere enn tilfellet er i dag.

2. Grensene for valgsgn m.v.

Ved stortingsvalget i 1961 falt grensene for de enkelte valgsgn uten unntak sammen med kommunegrensene. Det var i alt 731 valgsgn, hvorav 62 byer. (Ladestedene Hvitsten og Holmsbu, som ikke er egne kommuner, hører under henholdsvis Vestby og Hurum.)

I perioden 1945-1961 ble tallet på valgsgn redusert med 13. Fra 1. januar 1948 ble Aker slått sammen med Oslo (folketallet i Aker pr. 3/12 1946 var 131 016). Fedje ble skilt ut fra Austrheim som eget herred fra 1. juli 1947. En oversikt over de kommunesammenslåinger som siden har funnet sted inntil stortingsvalget i 1961 er gitt i innledningen til 1. hefte. Når det gjelder grensereguleringer i perioden 3/12 1946 - 1/11 1960, som fikk noen betydning for folke- mengden i de valgsgn som var berørt av reguleringene, viser en til tabell 3 i 1. hefte av folketellingene i 1950 og 1960.

Tabell 2. Valgsgn i de enkelte valgdistrikter fordelt etter stemmeberettigede

Valg- distrikter	Valg- sogn	Stemme- beret- tigatede i alt 1 000	Valgsgn med stemmeberettigede									
			Under 500	500- 999	1000- 1499	1500- 1999	2000- 2999	3000- 3999	4000- 4999	5000- 7999	8000- ogover	
Østfold	31	134	1	3	4	4	3	2	2	7	5	
Akershus	31	153	1	2	3	4	5	4	3	6	3	
Oslo	1	346	-	-	-	-	-	-	-	-	1	
Hedmark	32	116	1	1	6	2	4	4	7	4	3	
Oppland	37	109	-	-	4	11	9	6	2	4	1	
Buskerud	27	113	-	3	5	3	6	1	1	3	5	
Vestfold	26	115	1	1	3	4	3	4	3	1	6	
Telemark	30	100	2	3	6	3	6	2	1	4	3	
Aust-Agder ...	32	50	7	5	6	7	3	2	1	1	-	
Vest-Agder ...	40	69	12	13	2	5	4	1	1	-	2	
Rogaland	53	149	8	14	9	4	8	5	1	-	4	
Hordaland	56	138	4	11	17	6	4	6	1	5	2	
Bergen	1	79	-	-	-	-	-	-	-	-	1	
Sogn og Fjordane ...	39	64	1	8	8	9	11	2	-	-	-	
Møre ogRomsdal	64	131	4	18	17	5	10	4	2	1	3	
Sør-Trøndelag.	56	138	6	17	12	9	7	3	-	-	2	
Nord-Trøndelag	48	72	3	13	11	10	8	2	-	1	-	
Nordland	69	145	4	12	17	13	10	5	2	4	2	
Troms	35	77	-	5	12	7	4	3	1	2	1	
Finmark	23	42	-	3	10	3	3	3	-	1	-	
I alt	731	2 340	55	132	152	109	108	59	28	44	44	

Fordi kommunesammenslåingene ikke var begynt for alvor enn i 1961, var det forholdsvis mange valgsgn med under 1 000 stemmeberettigede, nemlig 26 prosent. Ellers hadde 76 prosent av valgsgnene under 3 000 stemmeberettigede, og 12 prosent hadde 5 000 eller mer. Forholdet i de enkelte fylker går fram av tabell 2.

3. Kretsvis opptelling av stemmene

De fleste valgsgn er delt opp i to eller flere stemmekretser. Grensene for de enkelte stemmekretser faller ofte sammen med grensene for skolekretsene. I en rekke tilfelle har imidlertid praktiske hensyn ført til andre inndelinger.

Før stortingsvalget i 1961 var det ikke adgang til særskilt opptelling av stemmer i de enkelte stemmekretser. Ved en endring i valgloven 17. februar 1961 ble det åpnet adgang til slik opptelling i en stemmekrets eller i flere stemmekretser som i alt har minst 1 000 navn i manntallet. Selv om en stemmekrets har 1 000 eller flere stemmeberettigede, er det ikke adgang til å foreta særskilt opptelling av stemmene hvis den øvrige del av manntallet i vedkommende valgsgn inneholder mindre enn 1 000 navn. En bør merke seg at det bare er åpnet adgang for valgstyrene til å foreta slik opptelling; de har ingen plikt til det.

Tabell 3. Stemmekretser m.v. i de enkelte fylker

Fylker	Stemme-kretser			Særskilt opptelling av stemmene		Valgsogn med bare én stemme- krets
	Bygder	Byer	I alt	Valg- styrer	Stemme- kretser	
Østfold	194	15	209	2	6	1
Akershus	197	2	199	3	20	2
Oslo	-	79	79	1	71	-
Hedmark	344	4	348	2	2	1
Oppland	303	2	305	-	-	2
Buskerud	235	12	247	1	2	-
Vestfold	141	10	151	2	10	7
Telemark	302	10	312	-	-	4
Aust-Agder	223	7	230	-	-	3
Vest-Agder	309	8	317	1	5	3
Rogaland	326	26	352	4	16	6
Hordaland	541	-	541	1	1	-
Bergen	-	18	18	1	18	-
Sogn og Fjordane	462	1	463	-	-	1
Møre og Romsdal	493	10	503	-	-	2
Sør-Trøndelag	349	10	359	3	11	3
Nord-Trøndelag	266	3	269	-	-	5
Nordland	681	11	692	1	1	7
Troms	423	2	425	-	-	2
Finmark	199	3	202	-	-	3
I alt	5 988	233	6 221	22	163	52

Ved stortingsvalget i 1961 var det 52 valgsogn som bare hadde én stemmekrets. I de andre 679 valgsognene ble det foretatt kretsvis opptelling i 22. Tallet på stemmekretser i de valgsogn hvor det ble foretatt særskilt opptelling var 163 eller 2,6 prosent av alle stemmekretser. Se ellers tabell 3. Detaljerte oppgaver for de 5 største kommuner som hadde særskilt stemmeopptelling er gitt i tabell V i 1. hefte.

Etter 1961 har kommunereguleringene ført til en rekke vesentlige folkerikere valgsogn enn før, noe som har økt interessen for kretsvis opptelling.

I tabell 4 er valgsognene i det vesentlige gruppert etter den standard som ble fastlagt av Byrået i forbindelse med folketellingen 1960. Et unntak er gjort for fiskeriherreder, som er skilt ut som en egen gruppe blant de spredtbygde kommuner. Dessuten er det skilt mellom kjøpsteder og ladesteder.

Tabell 4. Valgsgnene etter stemmekretser, stemmeberettigede og kommunetyper

Kommune- typer	Stemme- berettigede	Valgsgn med stemmekretser					25 og over	Stemme- kretser i gj.sn. pr. valgsgn
		Under 4	5-10	11-15	16-20	21-24		
I Spredtbygde herreder								
Fiskeri- herreder	Under 3 000	10	26	8	9	1	-	9
Jordbruks- og skog- bruks- herreder	Under 3 000	33	108	27	7	2	-	8
	3 000-4 999	-	2	1	1	-	-	12
	5 000 og over	-	-	-	-	-	1	29
Andre spredt- bygde herreder	Under 3 000	47	149	51	14	2	1	8
	3 000-4 999	-	16	17	12	3	-	13
	5 000 og over	-	5	5	4	4	2	16
II Tettbygde herreder								
Forstads- herreder	Under 3 000	4	-	-	-	-	-	3
	3 000-4 999	3	6	1	-	-	-	6
	5 000 og over	2	10	7	6	-	1	12
Industri- herreder	Under 3 000	4	3	1	-	-	-	6
	3 000-4 999	-	7	3	-	-	-	9
	5 000 og over	-	4	3	1	2	-	13
Andre tettbygde herreder	Under 3 000	7	12	2	-	-	-	6
	3 000-4 999	1	3	2	1	-	-	10
	5 000 og over	-	2	1	-	2	-	16
III Byer								
Kjøp- steder	Under 3 000	11	-	-	-	-	-	1
	3 000-4 999	6	-	-	-	-	-	1
	5 000 og over	15	8	1	1	-	1	8
Lade- steder	Under 3 000	17	-	-	-	-	-	1
	3 000-4 999	2	-	-	-	-	-	1
IV Riket	Under 3 000	133	298	89	30	5	1	8
	3 000-4 999	12	34	24	14	3	-	11
	5 000 og over	17	29	17	12	8	5	12
I alt		162	361	130	56	16	6	9

Definisjonen av kommunetyperne etter den standard som Byrådet nå bruker er følgende:

Type 1: Byer

Type 2: Forstadsherreder. (Minst 1/3 av yrkesbefolkningen har fast arbeidssted i nærmeste by.)¹⁾

1) Et herred som fyller kravene til både type 2 og 3 blir regnet som forstadsherred.

- Type 3: Industriherreder. (Minst 50 prosent av yrkesbefolkningen er sysselsatt i bergverksdrift m.v., industri, bygge- og anleggsvirksomhet, kraft- og vannforsyning.)¹⁾
- Type 4: Andre tettbygde herreder. (Tettbygde herreder som ikke tilfredsstiller kravet for kommunetypene 2 el. 3.)
- Type 5: Jordbruks-, skogbruks- og fiskerierherreder. (Minst 50 prosent av yrkesbefolkningen er sysselsatt i jord- og skogbruk, fiske og fangst.)
- Type 6: Andre spredtbygde herreder. (Spredtbygde herreder hvor mindre enn 50 prosent av yrkesbefolkningen er sysselsatt i jord- og skogbruk, fiske og fangst.)

Kommunetypene 2, 3 og 4 forutsetter at minst 50 prosent av hjemmehørende folkemengde bor i hussamlinger som hver omfatter minst 200 personer. Typene 5 og 6 gjelder herreder hvor mer enn 50 prosent av hjemmehørende folkemengde bor i spredtbygde strøk. Dessuten skulle det i prinsippet ikke være mer enn 50 meters avstand mellom husene i en hussamling.

Fiskerierherredene som er gruppert for seg selv til bruk for denne valgstatistikken omfatter de spredtbygde herreder hvor minst 25 prosent av yrkesbefolkningen var sysselsatt i fiske ved folketellingen i 1960. Av alle spredtbygde kommuner hadde 86 prosent mindre enn 3 000 stemmeberettigede. Kommuner av denne type hadde for det meste 5-10 stemmekretser.

I alt 423 eller 58 prosent av alle valgsgogn i 1961 hadde mindre enn 3 000 stemmeberettigede og 5 eller flere stemmekretser. Dette forhold er blitt noe endret som følge av de kommunereguleringer som har funnet sted de siste år. Med de nåværende bestemmelser om adgang til kretsvis optelling av stemmesedlene, må en likevel regne med at forholdsvis mange valgsgogn ikke vil oppfylle betingelsene for å kunne foreta slik optelling. De valgstatistiske oppgaver må da gis for hele valgsgognet under ett også i det tilfelle det ville vært av interesse med kretsvis oppgaver.

III. Stemmeberettigede

1. Stemmeretten i Norge

Stemmerett ved stortingsvalg har etter Grunnlovens § 50 alle norske borgere som har fylt 21 år senest på valgdagen, og som har vært bosatt i Norge i minst 5 år og som oppholder seg der. Stemmeretten tapes ved umyndiggjøring og domfellelse for straffbare handlinger.

1) Se note 1 foregående side.

Opprinnelig hadde bare embetsmenn, bønder som eide matrikulert jord og bymenn som eide gård eller grunn til en viss verdi, handels- og håndverksborgere stemmerett. Sammenliknet med andre europeiske land omkring 1814 var de norske stemmerettsreglene likevel regnet som svært demokratiske, på grunn av de fordelene reglene gav bøndene. I hele perioden fra 1815 til 1884 var imidlertid stemmerettsreglene de samme, og det ble etter hvert forholdsvis færre som hadde

Tabell 5. Stemmeberettigede ved stortingsvalg 1815-1961

Valgår	Effektive stemmeberettigede					
	Land- distrikter	Kjøp- steder	I alt	Pr. 1 000 innbyggere		
				Land- distrikter	Kjøp- steder	I alt
1815	53 586	5 696	59 282	66,4	72,8	67,0
1826	56 625	6 274	62 899	58,4	64,9	59,0
1835	59 963	6 598	66 561	55,0	62,6	55,7
1844	62 257	7 711	69 968	52,6	58,6	53,2
1856	65 293	9 909	75 202	48,8	56,8	49,8
1865	69 612	11 276	80 888	47,5	47,7	47,5
1876	71 415	12 838	84 253	47,0	41,7	46,1
1885	97 365	25 587	122 952	62,5	64,0	62,8
1891	109 345	30 345	139 690	70,1	68,8	69,8
1900	319 933	96 660	416 593	194,9	163,9	186,0
1909	549 236	211 041	760 277	316,8	320,7	317,9
1921	947 675	403 508	1 351 183	498,5	539,0	509,9
1930	1 088 955	461 122	1 550 077	530,8	604,7	550,8
1945	1 397 800	564 177	1 961 977	603,6	670,8	621,5
1949	1 445 739	713 326	2 159 065	636,6	708,0	658,5
1953	1 513 050	743 749	2 256 799	646,9	717,2	668,5
1957	1 547 617	750 759	2 298 376	634,8	700,2	654,8
1961	1 576 524	763 971	2 340 495	631,5	695,5	651,1

stemmerett. Se tabell 5. I 1884 fikk også menn som betalte skatt (minst 400 kroner i kjøpstedene og 300 kroner på landet) stemmerett. I 1898 ble det så vedtatt en grunnlovsendring som gav stemmerett til alle norske menn som hadde fylt 25 år og vært bosatt 5 år i landet og oppholdt seg der. Kvinnene var foreløpig helt utelukket fra å stemme.

Tallet på stemmeberettigede i perioden 1815 til 1891 omfatter bare menn som lot seg føre inn i manntall. De tilsvarende tall for menn som etter de gjeldende bestemmelser fylte betingelsene for stemmerett, de såkalte stemmerettskvalifiserte, var betydelig høyere.

Ved grunnlovsendring i 1907 ble stemmerett ved stortingsvalg utvidet til også å omfatte kvinner, men forutsetningen var at de betalte skatt til stat eller kommune for et visst minstebeløp eller at ektefellen betalte slik skatt. Kvinner

Tabell 6. Stemmeberettigede ved stortingsvalg 1826-1909, etter kjønn

Valgår	Effektive stemmeberettigede		Prosent av folkemengden 25 år og over	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
1826	62 899	.	26,5	.
1856	75 202	.	22,2	.
1876	84 253	.	20,9	.
1885	122 952	.	28,2	.
1900	416 593	.	85,8	.
1909	480 432	279 845	95,7	47,3

deltok således for første gang i stortingsvalg i 1909, men som tabell 6 viser fylte bare omkring halvparten av dem som var i stemmerettsalderen betingelsene for å avgi stemme. I 1913 ble Grunnloven endret slik at også kvinner fikk alminnelig stemmerett.

I 1920 ble stemmerettsalderen senket fra 25 til 23 år, og i 1946 ble den ytterligere senket til 21 år. Stemmerettsalderen har hele tiden vært den samme for kvinner som for menn.

2. Mantallet

Ved stortingsvalget 11. september 1961 var tallet på personer med stemmerett i alt 2 340 000. Av disse var 65,9 prosent bosatt i bygdene. Tallet på stemmeberettigede i alt svarte til 65 prosent av folkemengden ved utgangen av 1961. På grunn av forskjellig aldersfordeling varierte tallet på stemmeberettigede i prosent av folkemengden en del fra fylke til fylke. Således stod 72,8 prosent av Oslo's befolkning i valgmannallet, mens den tilsvarende prosent for Finnmark var ca. 58.

I byene var 69 prosent av folkemengden stemmeberettiget, mot 63 prosent i bygdene. (De tall for folkemengden som er gitt i tabell I i l. hefte er foreløpige, og derfor ikke helt korrekte. Se Folkemengden i herreder og byer 1. januar 1962, NOS A 67.)

Av de stemmeberettigede ved stortingsvalget i 1961 var 49 prosent menn og 51 prosent kvinner. Tallet på stemmeberettigede kvinner pr. 1 000 stemmeberettigede menn var i alt 1 041, i bygdene 969 og i byene 1 197. Med unntak av Vestfold og Hordaland var det flere stemmeberettigede menn enn kvinner i bygdene. I byene derimot var det til dels et stort overskott av stemmeberettigede kvinner i alle fylker unntatt Finnmark. Se ellers tabell 7.

Tabell 7. Stemmeberettigede i prosent av folkemengden og stemmeberettigede kvinner pr. 1 000 menn

Fylker	Folkemengden 1/1 1961	Stemmeberettigede		
		i pst. av folke- mengden	kvinner pr. 1 000 Bygder	menn pr. 1 000 Byer I alt
Østfold	202 751	66,08	994	1 124 1 030
Akershus	234 323	65,13	992	1 240 995
Oslo	475 663	72,81	.	1 232 1 232
Hedmark	177 324	65,72	941	1 195 962
Oppland	166 303	65,35	960	1 269 984
Buskerud	168 351	67,25	971	1 146 1 017
Vestfold	174 382	65,70	1 020	1 140 1 053
Telemark	149 943	66,70	958	1 102 995
Aust-Agder	77 066	65,28	989	1 236 1 044
Vest-Agder	109 083	63,41	980	1 167 1 044
Rogaland	239 052	62,18	955	1 184 1 040
Hordaland	225 653	61,38	1 010	. 1 010
Bergen	115 650	68,66	.	1 235 1 235
Sogn og Fjordane	99 957	64,02	958	1 152 962
Møre og Romsdal	213 286	61,55	992	1 180 1 030
Sør-Trøndelag	211 819	65,07	980	1 229 1 046
Nord-Trøndelag	116 760	61,60	959	1 208 981
Nordland	237 530	61,06	935	1 044 955
Troms	127 771	60,17	902	1 185 936
Finmark	72 104	57,74	853	990 876
I alt	3 594 771	65,11	969	1 197 1 041

I perioden 1936 til 1961 økte tallet på stemmeberettigede med om lag 600 000, jamfør tabell 9 side 19. Økingen var vesentlig større fra 1936 til 1949 enn i den siste del av perioden. Tilveksten i tallet på stemmeberettigede etter 1936 har vært noe sterkere i bygdene enn i byene.

Når det gjelder tallet på stemmeberettigede i 1945 og 1949, er det viktig å være oppmerksom på de spesielle forhold krigen medførte. Særlig ved valget i 1945 var det forholdsvis mange evakuerte fra Nord-Norge som ikke fikk stemme på grunn av at de ikke stod i valgmanntallet. Ofte ble dette forhold først kjent for vedkommende på et tidspunkt da det var for sent å bli opptatt i manntallet.

En vesentlig grunn til at det ved de første etterkrigsvalg var færre stemmeberettigede enn det under normale forhold ville vært, henger sammen med landssvikoppgjøret. Som en særskilt form for straff ble landssvikere som ble dømt til tvangsarbeid, fengselsstraff eller fikk bøter over en viss størrelse, også dømt til tap av politiske rettigheter, bl.a. tap av stemmerett. En viser i denne forbindelse til Statistikk over landssvik 1940-1945 (NOS XI 179). Landssvikere som ikke var dømt til frihetsstraff på lengre tid enn 1 år, fikk imidlertid sine politiske rettigheter tilbake fra 8. mai 1950. Tap av stemme-

rett som følge av landssvik spilte derfor en ubetydelig rolle ved stortingsvalget i 1953.

Et uttrykk for hvor mange som av ovennevnte grunner ikke var stemmeberettiget i 1945 og 1949 får en ved å beregne hvor stor del av folkemengden i stemmerettsalderen som var effektive stemmeberettigede sammenliknet med de etterfølgende stortingsvalg. Det viste seg at mens 99,1 - 99,4 prosent av den beregnede middelfolkemengde i 1953, 1957 og 1961 var stemmeberettiget, var den tilsvarende prosent i 1945 og 1949 henholdsvis 97,0 og 97,7. Under forutsetning av forholdsvis like mange effektive stemmeberettigede i den aktuelle alder ved hvert av disse valgene, skulle det vært ca. 44 000 flere stemmeberettigede i 1945 og ca. 33 000 flere i 1949. Denne svikten skyldes trolig vesentlig de forhold som evakueringen medførte og tap av stemmerett på grunn av landssvik. Tallene må imidlertid brukes med reservasjon, da valgmanntallene i 1945 og 1949 generelt sett neppe var så fullstendige som ved de senere valgene.

De tall for stemmeberettigede som er gitt i denne publikasjonen er effektive stemmeberettigede, dvs. suspenderte stemmer er ikke regnet med. I tidligere publikasjoner over stortingsvalgstatistikken fra omkring århundreskiftet til og med 1953 er det gitt oppgaver over stemmer som ble suspendert. Ved grunnlovsvedtak av 26. oktober 1954 opphevet imidlertid Stortinget Grunnlovens § 52 om suspensjon av stemmerett. Samtidig ble Grunnlovens § 53 tilføyet en ny bestemmelse om tap av stemmerett ved umyndiggjørelse. Personer som har tapt sin stemmerett av denne grunn er ikke tatt med i valgmanntallet fra 1957.

3 . Fordeling etter landsdeler og kommunetyper

Tabell 8 viser tallet på stemmeberettigede menn og kvinner i de forskjellige kommunetyper. Grupperingen av kommunene er her den samme som i avsnitt II, pkt. 3.

Tabell 8. Stemmeberettigede etter kjønn og kommunetyper

Kommunetyper	Kommuner	Stemmeberettigede			Prosent		
		Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner	I alt
Fiskeriherreder ..	54	35 392	30 892	66 284	53,4	46,6	100,0
Jordbruks- og skogbruksherreder ..	182	103 557	95 496	199 053	52,0	48,0	100,0
Andre spredtbygde herreder	332	373 382	359 084	732 466	51,0	49,0	100,0
Forstadsherreder..	40	164 331	168 315	332 646	49,4	50,6	100,0
Industriherreder..	28	60 051	59 219	119 270	50,3	49,7	100,0
Andre tettbygde herreder	33	46 756	46 163	92 919	50,3	49,7	100,0
Kjøpsteder	43	347 189	416 782	763 971	45,4	54,6	100,0
Ladesteder	19	16 003	17 883	33 886	47,2	52,8	100,0
I alt	731	1 146 661	1 193 834	2 340 495	49,0	51,0	100,0

De spredtbygde jordbruks- og skogbruksherreder hadde gjennomsnittlig færrest stemmeberettigede, nemlig 1 094, mens fiskerierredene hadde 1 227 og andre spredtbygde herreder gjennomsnittlig 2 206 stemmeberettigede. Forstads-herredene hadde gjennomsnittlig vel 8 300 stemmeberettigede, eller nesten dobbelt så mange som industriherredene og tre ganger så mange som andre tettbygde herreder.

I alle de enkelte grupper av herreder var det prosentvis flere mannlige stemmeberettigede enn for riket under ett. Størst overvekt av menn med stemmerett hadde, som en kunne vente, de spredtbygde herreder, særlig fiskerierreder og jordbruks- og skogbruksherreder. At befolkningens sammensetning etter kjønn og alder i disse herreder er noe forskjellig fra forholdet i de tettbygde herreder skyldes den nettoutflytting fra spredtbygde områder som har funnet sted etter siste krig. Denne nettoutflyttingen har stort sett vært sterkere for kvinner enn for menn.

Gruppen andre spredtbygde herreder skiller seg ikke nevneverdig fra de tettbygde herreder når det gjelder fordelingen av stemmeberettigede menn og kvinner. Dette henger sammen med at "andre spredtbygde herreder" til dels også har en betydelig grad av industri, men som dog ikke er tettbygde etter de definisjoner som er gitt. Som følge av mer variert næringsliv m.v. har nettoutflyttingen spilt en mindre rolle for denne type av spredtbygde herreder.

Både kjøpstedene og ladestedene hadde betydelig flere stemmeberettigede kvinner enn menn.

Forholdet mellom stemmeberettigede menn og kvinner etter kommunetyper i de enkelte landsdeler var med enkelte unntak det samme som for riket under ett. Også for de enkelte fylker var forholdet i hovedtrekkene det samme.

IV. Valgdeltakingen

1. Deltakingen 1936-1961

Tabell 9 viser tallet på effektive stemmeberettigede og avgitte stemmer - særskilt for menn og kvinner i bygder og byer - ved de seks siste stortingsvalg. I denne tabellen omfatter byene både kjøpsteder og ladsteder. (Ved beregningen av tallet på effektive stemmeberettigede særskilt for menn og kvinner ved valgene 1936-1953 har en fordelt de suspenderte stemmene proporsjonalt etter tallet på stemmeberettigede.)

Tabell 9. Stemmeberettigede og avgitte stemmer 1936-1961, etter kjønn

	År	Menn	Kvinner	I alt
Riket				
Effektive stemmeberettigede	1936	832 828	909 077	1 741 905
Avgitte stemmer		729 949	733 519	1 463 468
Effektive stemmeberettigede	1945	954 282	1 007 695	1 961 977
Avgitte stemmer		763 210	734 984	1 498 194
Effektive stemmeberettigede	1949	1 046 685	1 112 380	2 159 065
Avgitte stemmer		892 849	878 048	1 770 897
Effektive stemmeberettigede	1953	1 102 104	1 154 695	2 256 799
Avgitte stemmer		904 633	885 698	1 790 331
Effektive stemmeberettigede	1957	1 125 896	1 172 480	2 298 376
Avgitte stemmer		905 392	894 763	1 800 155
Effektive stemmeberettigede	1961	1 146 661 ¹⁾	1 193 834 ¹⁾	2 340 495
Avgitte stemmer		927 698 ¹⁾	922 850 ¹⁾	1 850 548
Bygder				
Effektive stemmeberettigede	1936	593 672	602 381	1 196 053
Avgitte stemmer		516 522	469 099	985 621
Effektive stemmeberettigede	1945	690 062	681 216	1 371 278
Avgitte stemmer		542 056	470 576	1 012 632
Effektive stemmeberettigede	1949	713 320	702 198	1 415 518
Avgitte stemmer		599 513	528 055	1 127 568
Effektive stemmeberettigede	1953	750 466	729 221	1 479 687
Avgitte stemmer		605 811	531 937	1 137 748
Effektive stemmeberettigede	1957	769 170	743 819	1 512 989
Avgitte stemmer		609 185	544 131	1 153 316
Effektive stemmeberettigede	1961	783 469 ¹⁾	759 169 ¹⁾	1 542 638
Avgitte stemmer		625 523 ¹⁾	565 672 ¹⁾	1 191 195
Byer				
Effektive stemmeberettigede	1936	239 156	306 696	545 852
Avgitte stemmer		213 427	264 420	477 847
Effektive stemmeberettigede	1945	264 220	326 479	590 699
Avgitte stemmer		221 154	264 408	485 562
Effektive stemmeberettigede	1949	333 365	410 182	743 547
Avgitte stemmer		293 336	349 993	643 329
Effektive stemmeberettigede	1953	351 638	425 474	777 112
Avgitte stemmer		298 822	353 761	652 583
Effektive stemmeberettigede	1957	356 726	428 661	785 387
Avgitte stemmer		296 207	350 632	646 839
Effektive stemmeberettigede	1961	363 192	434 665	797 857
Avgitte stemmer		302 175	357 178	659 353

1) Rettet tall.

Tabell 10. Valgdeltaking i prosent 1936-1961

Valgår	Riket			Bygder			Byer		
	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner	I alt
1936	87,65	80,69	84,02	87,00	77,87	82,41	89,24	86,22	87,54
1945	79,98	72,94	76,36	78,55	69,08	73,85	83,70	80,99	82,20
1949	85,30	78,93	82,02	84,05	75,20	79,66	87,99	85,33	86,52
1953	82,08	76,70	79,33	80,72	72,95	76,89	84,98	83,15	83,98
1957	80,42	76,31	78,32	79,20	73,15	76,23	83,03	81,80	82,36
1961	80,90	77,30	79,07	79,84	74,51	77,22	83,20	82,17	82,64

Tallene for valgdeltakingen i prosent av stemmeberettigede viser ingen bestemt tendens i perioden 1936-1961. I 1936 var valgdeltakingen i prosent høyere både for bygder og byer og for kvinner og menn enn ved de senere stortingsvalg. Valgdeltakingen var minst i 1945, og økte forholdsvis sterkt ved neste stortingsvalg i 1949. Ved de to etterfølgende stortingsvalg gikk valgdeltakingen tilbake, for så igjen å vise oppgang ved valget i 1961.

Valgdeltakingen har relativt sett vært markert høyere i byene enn i bygdene ved de seks siste stortingsvalg. I 1936 var denne forskjellen mindre enn ved de senere stortingsvalg. Størst var forskjellen i 1945, da den prosentvise valgdeltaking i byene var 8,35 høyere enn i bygdene. Etter valget i 1953 har forskjellen i valgdeltakingen mellom bygder og byer blitt stadig mindre, og i 1961 var forskjellen mellom prosenttallene for valgdeltakingen i bygder og byer kommet ned på omtrent samme nivå som i 1936.

Valgdeltakingen varierer til dels sterkt fra landsdel til landsdel. Ser en f.eks. på forholdet mellom Østlandet (fylkene fra Østfold til og med Telemark) og Nord-Norge, hvor forskjellen gjerne har vært størst, finner en imidlertid at forholdet har endret seg i perioden etter 1936. Således hadde Østlandet ved stortingsvalget i 1936 en valgdeltaking på 86,0 prosent mot 79,7 for Nord-Norge. Ved valget i 1945 var de tilsvarende prosenttall 81,9 og 58,3. En må imidlertid ta hensyn til at kommunikasjonsforholdene m.v. i Nord-Norge var spesielt dårlige de første etterkrigsår. Etter 1945 har forskjellen i valgdeltakingen mellom de to landsdeler blitt gradvis mindre. Ved siste stortingsvalg var valgdeltakingen i prosent for Østlandet 12,8 høyere enn for Nord-Norge, dvs. omtrent dobbelt så stor forskjell som ved stortingsvalget i 1936.

2. Deltakingen etter fylker og kommunetyper m.v.

Valgdeltakingen varierte sterkt med de ulike kommunetyper, se tabell 11.

Fiskerihherredene hadde den laveste valgdeltakingen både for menn og kvinner. Jordbruks- og skogbruksherredene hadde også betydelig høyere valgdeltaking enn fiskerihherredene. Gruppen andre spredtbygde herreder er i tabell 11

Tabell 11. Valgdeltakingen etter kjønn og kommunetyper

Kommunetyper	Kom- muner	Valgdeltaking i prosent			
		Menn	Kvinner	I alt 1961	I alt 1957
I. Spredtbygde herreder					
Fiskerierherreder	54	67,5	59,6	63,8	63,8
Jordbruks- og skogbruksherreder	182	79,0	70,5	74,9	74,8
Andre spredtbygde herreder:					
1. Under 20 pst. av yrkesbefolk- ningen i fiske, fangst og sjø- transport	257	81,6	75,9	78,8	75,9
2. Minst 20 pst. av yrkesbefolk- ningen i fiske, fangst og sjø- transport	75	72,4	65,5	69,0	
I alt	568	78,8	72,3	75,6	74,9
II. Tettbygde herreder					
Forstadsherreder	40	82,4	79,8	81,1	79,5
Industriherreder	28	83,6	78,6	81,1	80,3
Andre tettbygde herreder:					
1. Under 30 pst. av yrkesbefolk- ningen i fiske, fangst og sjø- transport	17	80,9	76,1	78,5	75,0
2. Minst 30 pst. av yrkesbefolk- ningen i fiske, fangst og sjø- transport	16	69,7	64,6	67,3	
I alt	101	81,8	78,4	80,1	78,9
III. Byer					
Kjøpsteder	43	83,3	82,3	82,8	82,5
Ladesteder	19	82,0	78,2	80,0	79,9
I alt	62	83,2	82,2	82,6	82,4
R i k e t	731	80,9	77,3	79,1	78,3

delt i to: 1) herreder med under 20 prosent av yrkesbefolkningen sysselsatt i fiske, fangst og sjøtransport og 2) herreder med minst 20 prosent av yrkesbefolkningen sysselsatt i disse næringer. Det viste seg at den prosentvise valgdeltaking i undergruppe 1) var omtrent som for riket, mens den for undergruppe 2) var betydelig lavere. Bare de "rene" fiskerierherreder hadde lavere valgdeltaking enn "andre spredtbygde herreder" med 20 prosent eller mer av yrkesbefolkningen sysselsatt i fiske, fangst og sjøtransport. Tallene tyder på at spredtbygghet i og for seg spiller en mindre rolle for valgdeltakingen enn de hovednæringer befolkningen i vedkommende herred i det vesentlige er knyttet til.

Forholdsvis størst var valgdeltakingen som en kunne vente i kjøpstedene. I ladestedene var valgdeltakingen mindre enn i forstadsherreder og tettbygde industriherreder.

Gruppen andre tettbygde herreder har en også delt i to grupper, nemlig herreder med mindre enn 30 prosent av yrkesbefolkningen sysselsatt i fiske, fangst og sjøtransport, og herreder med minst 30 prosent av yrkesbefolkningen sysselsatt i disse næringer. I likhet med forholdet for andre spredtbygde herreder var det også for "andre tettbygde herreder" stor forskjell på valgdeltakingen etter omfanget av yrkesbefolkningen i de nevnte næringer. Tettbygde herreder med 30 prosent og mer av yrkesbefolkningen knyttet til fiske, fangst og sjøtransport hadde vesentlig lavere valgdeltaking enn spredtbygde jordbruks- og skogbruksherreder.

Fiske, fangst og sjøtransport medfører hyppige og til dels langvarige fravær fra hjemstedene. Personer som er knyttet til disse næringer er som regel også avhengig av båt som transportmiddel. Generelt vil det derfor falle mer tungvint for dem å møte til bestemte tider på et bestemt sted, noe som trolig medfører at de i større grad enn andre yrkesutøvere unnlater å stemme.

Under de samme forutsetninger med omsyn til tettbygthed og yrkesbefolkningens fordeling på hovednæringer som ved folketellingen i 1960, har en beregnet den totale valgdeltaking etter kommunetyper også for 1957. Det har selvsagt funnet sted visse forskyvninger i disse næringers relative betydning mellom kommunene i løpet av disse fire årene, men endringene er neppe så store at de spiller noen nevneverdig rolle for sammenlikningen når det gjelder totalresultatene ved disse valg. Som det går fram av tabell 11 var økingen i valgdeltakingen fra 1957 til 1961 noe sterkere i tettbygde enn i spredtbygde herreder. I byene var det så godt som ingen endring i valgdeltakingen i denne perioden.

Av fiskerierredene hadde ingen valgdeltaking på 80 prosent eller mer. Av de andre spredtbygde herredene hadde nærmere tredjeparten valgdeltaking på 80 prosent og over.

Av de tettbygde herredene hadde 46 prosent valgdeltaking på 80 prosent og over, mens 69 prosent av byene hadde valgdeltaking av dette omfang. Se ellers tabell 12, som også viser forholdet særskilt for menn og kvinner.

Tabell 12. Kommuner av ulike typer etter prosentvis valgdeltaking

Kommunetyper	Kommuner med valgdeltaking i prosent					
	Under 50	50-59	60-69	70-79	80-89	90 og over
Menn						
Fiskeriherreder	1	7	28	16	1	1
Jordbruks- og skogbruks- herreder	2	-	13	82	81	4
Andre spredtbygde herreder	3	2	30	128	161	8
Forstadsherreder	-	-	1	9	29	1
Industriherreder	1	-	-	5	21	1
Andre tettbygde herreder..	1	1	4	14	11	2
Kjøpsteder	2	-	-	6	35	-
Ladesteder	-	-	-	6	13	-
Kvinner						
Fiskeriherreder	2	26	22	4	-	-
Jordbruks- og skogbruks- herreder	3	19	65	63	31	1
Andre spredtbygde herreder	3	21	95	139	74	-
Forstadsherreder	-	1	3	12	24	-
Industriherreder	1	-	1	15	11	-
Andre tettbygde herreder..	-	5	8	15	5	-
Kjøpsteder	2	-	-	11	30	-
Ladesteder	-	-	1	12	6	-
I alt						
Fiskeriherreder	1	13	33	7	-	-
Jordbruks- og skogbruks- herreder	2	1	44	89	46	-
Andre spredtbygde herreder	5	1	59	161	104	2
Forstadsherreder	-	-	4	12	24	-
Industriherreder	1	-	-	11	16	-
Andre tettbygde herreder..	-	3	5	19	6	-
Kjøpsteder	2	-	-	9	32	-
Ladesteder	-	-	-	8	11	-

En gruppering av kommunene etter hvor stor del av folkemengden som bodde i hussamlinger viser at valgdeltakingen økte med graden av tettbygghet. Se tabell 13. Grupperingen av folkemengden etter bosettingen i hussamlinger bygger på oppgaver fra folketellingen i 1960 (se definisjonen av hussamling under avsnitt II, pkt. 3).

Tabell 13. Stemmeberettigede og avgitte stemmer etter prosent av folkekemengden i hussamlinger, fylkesvis

Fylker	Prosent folkekemengde i hussamlinger	Kom- muner	Stemme- beret- tigede	Vælgdeltaking i prosent		
				Menn	Kvinner	I alt
Østfold	Under 30 pst.	13	18 634	82,7	79,8	81,3
	30 - 59 "	6	26 362	83,9	83,4	83,7
	60 pst. og over	12	88 976	86,8	85,6	86,2
Akershus	Under 30 pst.	12	26 486	83,6	79,8	81,8
	30 - 59 "	9	39 148	82,8	81,5	82,1
	60 pst. og over	10	86 991	85,7	84,2	84,9
Oslo	60 pst. og over	1	346 310	83,8	83,2	83,5
Hedmark	Under 30 pst.	27	87 524	84,6	79,0	81,9
	30 - 59 "	3	18 312	85,4	81,6	83,5
	60 pst. og over	2	10 709	89,4	86,9	88,1
Oppland	Under 30 pst.	26	64 383	79,2	72,7	76,1
	30 - 59 "	7	25 530	81,8	73,2	77,5
	60 pst. og over	4	18 767	86,1	81,8	83,8
Buskerud	Under 30 pst.	15	25 538	84,7	78,1	81,5
	30 - 59 "	7	43 776	83,6	81,7	82,7
	60 pst. og over	5	43 910	86,0	84,1	85,0
Vestfold	Under 30 pst.	8	17 641	82,6	82,0	82,3
	30 - 59 "	6	20 307	84,0	82,3	83,2
	60 pst. og over	12	76 626	83,5	82,6	83,0
Telemark	Under 30 pst.	16	26 584	82,7	77,6	80,2
	30 - 59 "	3	7 659	80,5	72,0	76,3
	60 pst. og over	11	65 764	82,0	78,5	80,2
Aust-Agder	Under 30 pst.	21	22 368	79,5	73,5	76,5
	30 - 59 "	4	10 159	76,3	73,3	74,8
	60 pst. og over	7	17 780	79,0	77,3	78,1
Vest-Agder	Under 30 pst.	31	24 245	78,8	73,2	76,0
	30 - 59 "	3	7 017	74,6	67,5	71,0
	60 pst. og over	6	37 907	80,7	79,4	80,0
Rogaland	Under 30 pst.	32	35 870	76,5	70,8	73,7
	30 - 59 "	10	21 359	77,0	71,8	74,5
	60 pst. og over	11	91 422	81,8	81,5	81,6
Hordaland	Under 30 pst.	45	62 913	72,8	67,0	69,9
	30 - 59 "	7	53 807	80,7	76,4	78,5
	60 pst. og over	4	21 785	80,8	75,7	78,2
Bergen	60 pst. og over	1	79 400	80,2	79,3	79,7
Sogn og Fjordane	Under 30 pst.	28	40 505	76,8	66,4	71,7
	30 - 59 "	7	12 997	76,1	66,3	71,2
	60 pst. og over	4	10 453	80,9	73,0	77,2

Tabell 13 (forts.). Stemmeberettigede og avgitte stemmer etter prosent av folkemengden i hussamlinger, fylkesvis

Fylker	Prosent folkemengde i hussamlinger	Kommuner	Stemmeberettigede	Valgdeltaking i prosent		
				Menn	Kvinner	I alt
Møre og Romsdal	Under 30 pst.	48	58 968	76,3	69,0	72,7
	30 - 59 "	11	31 189	76,9	73,7	75,3
	60 pst. og over	5	41 118	79,4	78,6	79,0
Sør-Trøndelag	Under 30 pst.	45	53 769	79,2	70,2	74,8
	30 - 59 "	6	12 642	82,8	77,5	80,2
	60 pst. og over	5	71 415	82,3	80,4	81,3
Nord-Trøndelag	Under 30 pst.	35	46 454	81,3	73,1	77,3
	30 - 59 "	7	11 150	80,8	71,5	76,2
	60 pst. og over	6	14 315	83,2	78,0	80,5
Nordland	Under 30 pst.	47	72 606	72,0	61,1	66,7
	30 - 59 "	10	27 500	74,8	66,5	70,7
	60 pst. og over	12	44 932	79,1	72,7	75,9
Troms	Under 30 pst.	27	44 990	69,3	58,4	64,2
	30 - 59 "	3	12 059	71,1	63,1	67,2
	60 pst. og over	5	19 833	75,4	68,0	71,6
Finnmark	Under 30 pst.	7	9 332	75,7	65,9	71,3
	30 - 59 "	7	10 824	73,9	65,2	69,8
	60 pst. og over	9	21 475	80,6	75,1	78,0
Riket	Under 30 pst.	483	738 810	78,2	71,0	74,7
	30 - 59 "	116	391 797	80,2	75,7	77,9
	60 pst. og over	132	1 209 888	83,0	81,3	82,1

I kommuner hvor mindre enn 30 prosent av folkemengden var bosatt i hussamlinger var valgdeltakingen minst, mens den var størst i kommuner hvor 60 prosent eller mer av folkemengden var bosatt i hussamlinger. Dette forholdet var det samme i så godt som alle fylker.

Som regel hadde de enkelte fylker betydelig flere kommuner med mindre enn 30 prosent av folkemengden i hussamlinger enn i gruppene 30-59 og 60 prosent og over. Et unntak fra denne regelen var Vestfold. Valgdeltakingen i Vestfold var imidlertid også omtrent den samme uansett hvilken av de tre grupper for tettbygdhet kommunene hørte til. Det kan i denne forbindelse nevnes at en forholdsvis stor del av yrkesbefolkningen i Vestfold er sysselsatt i sjøtransport og fangst. Det er derfor sannsynlig (jfr. foran i dette avsnitt) at yrkesfordelingen er en viktig grunn til at valgdeltakingen i dette fylke var omtrent den samme uansett graden av tettbygdhet i kommunene.

3. Endringer 1957-1961

Ved stortingsvalget i 1961 ble det avgitt i alt 1 850 000 stemmer¹⁾, eller 79,07 prosent av de stemmeberettigede. Den tilsvarende prosent i 1957 var 78,32. Valgdeltakingen både for menn og for kvinner, i bygder og i byer, var noe høyere ved valget i 1961 enn i 1957, men de endringer som fant sted var jamt over små, jamfør tabell 10, side 20. Nesten halvparten av økingen i den totale valgdeltaking fra 1957 til 1961 skyldtes økt valgdeltaking blant kvinner i bygdene.

Valgdeltakingen varierte til dels sterkt fra fylke til fylke. Østfold hadde størst valgdeltaking med 85 prosent, Troms minst med 66,6 prosent.

Tabell 14. Valgdeltakingen fylkesvis 1961 og endring 1957-1961

Fylker	Valgdeltaking i prosent			Endring 1957-1961. Prosent		
	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner	I alt
Østfold	85,6	84,4	85,0	0,7	1,7	1,2
Akershus	84,6	82,8	83,7	2,1	2,7	2,4
Oslo	83,8	83,2	83,5	0,2	0,5	0,3
Hedmark	85,2	80,2	82,7	1,5	2,3	1,9
Oppland	80,9	74,5	77,7	-0,9	-1,5	-1,2
Buskerud	84,7	81,9	83,3	1,1	1,8	1,4
Vestfold	83,4	82,4	82,9	0,5	0,2	0,4
Telemark	82,1	77,8	79,9	-0,6	1,8	0,6
Aust-Agder	78,7	74,9	76,7	0,2	1,3	0,8
Vest-Agder	79,4	76,1	77,7	-0,5	-2,2	-1,3
Rogaland	79,7	77,7	78,7	1,1	1,4	1,2
Hordaland	77,1	72,1	74,6	0,7	1,9	1,3
Bergen	80,2	79,3	79,7	0,3	0,2	0,3
Sogn og Fjordane	77,4	67,4	72,5	-0,8	-0,1	-0,4
Møre og Romsdal	77,4	73,3	75,3	-1,3	1,2	-0,1
Sør-Trøndelag	81,1	76,4	78,7	0,0	-0,0	0,0
Nord-Trøndelag	81,6	73,9	77,8	0,9	1,3	1,1
Nordland	74,7	65,8	70,3	1,7	2,5	2,1
Troms	71,1	61,8	66,6	0,4	-0,9	-0,2
Finnmark	77,7	70,6	74,4	1,7	-0,5	0,7
I alt	80,9	77,3	79,1	0,5	1,0	0,8

I alle fylker unntatt Oppland, Vest-Agder, Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal og Troms var valgdeltakingen forholdsvis høyere i 1961 enn i 1957. I Sør-Trøndelag var det ingen prosentvis forskjell i deltakingen ved de to valg, verken for menn eller for kvinner. Økingen i valgdeltakingen i perioden mellom

1) I 1. hefte er det en liten feil. Riktige tall for Vest-Agder i alt skal være: Menn 26 871, kvinner 26 885.

de to siste valg var forholdsvis størst i Akershus og i Nordland. I de fleste fylker var økingen i valgdeltakingen for kvinner større enn for menn. Se ellers tabell 14.

Sammenliknet med Sverige og Danmark er valgdeltakingen i Norge forholdsvis lav. Det kan nevnes at ved Andrakammarvalget i Sverige i 1960 deltok 85,9 prosent av de stemmeberettigede, mens ved Folketingsvalget i Danmark samme år deltok 85,8 prosent.

Valgdeltakingen i prosent beregnes i Norge på grunnlag av tallet på manntallsførte. En må imidlertid regne med at de oppgaver som Byrået har fått fra valgstyrene over avgitte stemmer også omfatter en del forhåndsstemmer som ble forkastet fordi velgerne ikke stod i manntallet. Dessuten kan oppgavene over avgitte stemmer omfatte enkelte dobbelttellingene på grunn av personer som stemte to ganger, først som forhåndsvelgere og senere på valgtinget. En kan regne med at tallet på avgitte stemmer som av disse grunner er for høyt oppgitt svarer til 0,1-0,2 prosent av den totale valgdeltaking. Det riktige prosenttall for valgdeltakingen i 1961 er således trolig 78,9 eller 79,0 prosent. Feil av denne art må en selvsagt regne med er forekommet også ved tidligere valg. Byrået vil gi valgstyrene en nærmere orientering om oppgavegivingen, slik at en etter hvert kan få så korrekte oppgaver over valgdeltakingen som mulig.

4. Deltakingen blant menn og kvinner

Valgdeltakingen blant kvinner har alltid vært lavere enn blant menn. Ved stortingsvalget i 1961 var den 80,9 prosent for menn og 77,3 prosent for kvinner. Forholdet var tilsvarende i alle fylker (jamfør tabell 14). Også når det gjelder valgdeltakingen i de ulike kommunetyper m.v. (tabell 11) hadde kvinnene i 1961 i alle tilfelle lavere valgdeltaking enn mennene. Forholdet i de enkelte valgdistrikter ved de tre siste stortingsvalg går fram av tabell 15.

Tabell 15. Valgdistriktene etter avgitte stemmer i prosent av stemmeberettigede 1953-1961

Valgdeltaking	Valgdistrikter					
	1 9 5 3		1 9 5 7		1 9 6 1	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Under 65,0 prosent	-	2	-	2	-	1
65,1 - 70,0 "	-	3	-	1	-	2
70,1 - 75,0 "	2	3	2	4	2	6
75,1 - 80,0 "	3	7	8	8	7	5
80,1 - 85,0 "	11	5	10	5	9	6
85,1 prosent og over	4	-	-	-	2	-
I alt	20	20	20	20	20	20

Tabell 16. Forskjell i valgdeltaking menn og kvinner 1936-1961

Valgår	Forskjell i prosentvis valgdeltaking		
	Riket	Bygder	Byer
1936	7,0	9,1	3,0
1945	7,0	9,5	2,7
1949	6,4	8,9	2,7
1953	5,4	7,8	1,8
1957	4,1	6,1	1,2
1961	3,6	5,3	1,0

Forskjellen i valgdeltakingen mellom menn og kvinner, regnet i prosent, var større i bygdene enn i byene. Både for bygder og byer har dog forskjellen i valgdeltakingen mellom menn og kvinner blitt mindre fra valg til valg siden 1936, se tabell 16. I 1961 var denne forskjell bare omkring halvparten av hva den var i 1936, og for byene bare tredjeparten. Det har således vært en klar tendens til at forskjellen i valgoppslutningen mellom kvinner og menn blir stadig mindre både i bygder og byer.

V. Forhåndsstemmer og forkastede stemmer

1. Adgangen til forhåndsstemmegiving

Etter stortingsvalgloven er det adgang til å avgi stemme på forhånd hos en stemmemottaker dersom visse betingelser er oppfylt. Betingelsene er at vedkommende velger er forhindret fra å møte på valgtinget på grunn av:

a) fravær fra valgsognet på den tid som er fastsatt for stemmegiving, b) andre offentlige gjøremål innen valgsognet og c) opphold på sykehus o.l.

Forhåndsstemmegiving må foregå så tidlig at stemmeseddelen når fram til vedkommende valgstyre før valgtinget avlyses, men vanligvis ikke tidligere enn 18 dager før valget. Denne regelen gjelder dog ikke for stemmeberettigede som venter å være utenlands valgdagen. I slike tilfelle er det etter siste lovendring nok at stemmegivingen har skjedd etter 1. mai i valgåret.

Det ble ved valget i 1961 avgitt 78 529 forhåndsstemmer eller 4,2 prosent av alle avgitte stemmer. Av menn avgav 6,1 prosent forhåndsstemme og av kvinner 2,4 prosent. Som en kunne vente var det forholdsvis flere velgere i byene enn i bygdene som avgav forhåndsstemme.

Tallet på avgitte forhåndsstemmer i 1961 var høyere enn ved noe tidligere stortingsvalg, men i forhold til tallet på stemmeberettigede ble det avgitt flere forhåndsstemmer i 1949.

2. Forkasting av stemmer. Forkastingsgrunner

Forhåndsstemmene blir vanligvis prøvet før opptellingen av stemmesedlene tar til. Dersom det er feil ved omslagskonvolutten forkastes forhåndsstemmene uten at valgkonvolutten blir åpnet. Det samme skjer dersom velgeren ikke står oppført i manntallet eller hvis velgeren har avgitt stemme på valgtinget.

Tabell 17. Forhåndsstemmer forkastet ved prøvingen

Forkastingsgrunn	Forkastede stemmer
Velgeren ikke oppført i valgmanntallet	1 664
" stemt på valgtinget	688
" ikke gyldig fraværsgrunn	58
" ikke framvist legitimasjon ved stemmegivingen ...	81
Omslagskonvolutten manglet underskrift av stemmemottakeren	105
" manglet underskrift av vitnet (stemmer avgitt etter § 20, b)	51
" manglet underskrift av velgeren	102
" ikke forsynt med to ulike lakksegl (§ 22, 4)	56
" manglet angivelse av tidspunkt og sted for stemmegivingen	53
" ikke påført fraværsgrunn	23
Andre forkastingsgrunner eller uoppgitt	216
I alt	3 097

Ved valget i 1961 ble 3 097 forhåndsstemmer forkastet ved prøvingen. Den mest alminnelige forkastingsgrunn var at vedkommende velger ikke stod oppført i valgmanntallet. Av velgere som hadde stemt på forhånd, stemte 688 også på valgtinget. Se tabell 17.

Konvoluttene som brukes på valgtinget skal være ugjennomsiktige, ha samme størrelse, form og farge og være uten tilfestet eller påsatt særmerke. Stemmesedlene skal være av hvitt papir og uten underskrift eller merke bevisst påsatt av velgeren. Som særmerke regnes ikke strykninger eller andre endringer i listens innhold. Det står enhver velger fritt å stemme på personer som ikke er oppført på noen offisiell valgliste, derimot godkjennes ikke stemmer på politiske partier som ikke har offisiell valgliste i vedkommende distrikt. Inneholder samme valgkonvolutt minst to ulike stemmesedler, blir hele innholdet forkastet. Inneholder derimot valgkonvolutten to eller flere like stemmesedler, blir en av stemmesedlene godkjent. Dersom det er lagt uvedkommende ting i valgkonvolutten, blir stemmen forkastet selv om stemmesedlene i og for seg er korrekt.

Den viktigste forkastingsårsak under opptellingen av stemmene i 1961 var at valgkonvolutten var tom, idet 35 prosent av de forkastede valgtingsstemmene hadde denne mangelen. Særmerking av stemmesedler er også en forkastingsgrunn som forekommer ofte. Den vanligste form for slik merking er avkryssing ved eller understreking av kandidatnavn.

Stortingsvalglovens § 31.2 gir velgerne adgang til å avgi stemmer på andre stemmesteder enn der hvor de er oppført i valgmanntallet. Disse stemmene kalles gjerne "fremmede". I 1961 ble 3 937 slike stemmer forkastet - hovedsakelig fordi velgeren ikke stod oppført i valgmanntallet. (Oppgave over avgitte "fremmede" stemmer i alt foreligger ikke.)

Etter valglovens § 32 er det også adgang for personer som ved valgstyrets kjennelse er nektet stemmerett til å avlevere stemmeseddel. Disse blir som regel forkastet. Tallet på slike forkastede stemmer ved valget i 1961 var 438.

Ifølge valprotokollene ble i alt 8 221 stemmer forkastet ved valget i 1961. Dertil kommer 4 375 forkastede stemmer avgitt etter valglovens §§ 31.2 og 32.

Oppgavene over forkastede stemmer i tabellene 17-18 er satt opp på grunnlag av valprotokollene fra de enkelte valgsoqn. Disse oppgavene stemmer ikke overens med de oppgaver Byrået har mottatt direkte fra valgstyrene. Etter valgstyrenes oppgaver ble det forkastet 51 flere forhåndsstemmer og 2 258 flere valgtingsstemmer enn valprotokollene viser (jfr. tabell I i 1. hefte). Forskjellen når det gjelder valgtingsstemmer skyldes i det alt vesentlige at en rekke valgstyrer i sine oppgaver har tatt med forkastede stemmer avgitt etter §§ 31.2 og 32 i valgloven.

Tabell 18. Stemmer forkastet ved opptellingen

Forkastingsgrunn	Forkastede stemmer avgitt		
	på forhånd	på valgtinget	I alt
Feil ved valgkonvolutten	46	48	94
Valgkonvolutten var uten innhold	22	1 755	1 777
" inneholdt annet enn stemmeseddel	48	380	428
" inneholdt to eller flere ulike valglistene	449	265	714
" inneholdt ikke offisiell valgliste	12	296	308
Lister som var særmerket	276	1 123	1 399
Andre forkastingsgrunner eller uoppgitt ...	92	312	404
I alt	945	4 179	5 124

VI. Stemmefordelingen

1. Fordeling etter partier 1936-1961

Tabell 19. Godkjente stemmesedler etter parti 1936-1961

	1936	1945	1949	1953	1957	1961
Det Norske Arbeiderparti	618 616	609 348	803 471	830 448	865 675	860 526
Høyre	310 324	252 608	279 790	327 971	301 395	354 369
Kristelig Folkeparti	19 612	117 813	147 068	186 627	183 243	171 451
Norges Kommunistiske Parti	4 376	176 535	102 722	90 422	60 060	53 678
Senterpartiet	168 038	119 362	85 418	157 018	154 761	125 643
Sosialistisk Folkeparti	43 996
Venstre	232 784	204 852	218 866	177 662	171 407	132 429
Frisinnede Folkeparti	19 236
Nasjonal Samling ...	26 577
Radikale Folkeparti.	6 407
Samfundspartiet	45 109	.	13 088	.	.	.
Høyre og Kristelig Folkeparti	19 409
Høyre og Senterpartiet	.	.	35 860	9 661	45 476	.
Høyre og Venstre	5 884	.
Kristelig Folkeparti og Venstre	4 334	.	.	.
Senterpartiet og Venstre	22 408	.	.	75 822
Høyre, Senterpartiet og Venstre	45 311	.	.	.
Andre lister	4 159	4 707	30	22	3 227	2 902
I alt	1455 238	1485 225	1758 366	1779 831	1791 128	1840 225

P r o s e n t

Det Norske Arbeiderparti	42,5	41,0	45,7	46,7	48,3	46,8
Høyre	21,3	17,0	15,9	18,4	16,8	19,3
Kristelig Folkeparti	1,4	7,9	8,4	10,5	10,2	9,3
Norges Kommunistiske Parti	0,3	11,9	5,8	5,1	3,4	2,9
Senterpartiet	11,6	8,1	4,9	8,8	8,7	6,8
Sosialistisk Folkeparti	2,4
Venstre	16,0	13,8	12,5	10,0	9,6	7,2
Frisinnede Folkeparti	1,3
Nasjonal Samling ...	1,8
Radikale Folkeparti.	0,4
Samfundspartiet	3,1	.	0,7	.	.	.

Tabell 19 (forts.). Godkjente stemmesedler etter parti 1936-1961

	1936	1945	1949	1953	1957	1961
	P r o s e n t					
Høyre og Kristelig Folkeparti	1,1
Høyre og Senterpartiet	.	.	2,0	0,5	2,5	.
Høyre og Venstre	0,3	.
Kristelig Folkeparti og Venstre	0,2	.	.	.
Senterpartiet og Venstre	1,3	.	.	4,1
Høyre, Senterpartiet og Venstre	2,6	.	.	.
Andre lister	0,3	0,3	0,0	0,0	0,2	0,1
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

En oversikt over stemmefordelingen mellom partilistene ved de 6 siste stortingsvalg viser at Arbeiderpartiet hadde forholdsvis flere av stemmene i 1961 enn ved noe tidligere valg unntatt i 1957, se tabell 19. For Høyre har den prosentvise del av stemmene - når en bare regner med lister som ble stilt av partiet alene - variert en del fra valg til valg, men tendensen har stort sett vært svakt stigende siden 1945.

Kristelig Folkeparti fikk stadig forholdsvis flere stemmer ved valgene i perioden 1936-1953, men ved de to siste valg har partiets stemmetall relativt gått noe tilbake. For Kommunistpartiet, som i 1945 hadde forholdsvis flere stemmer enn både Senterpartiet og Kristelig Folkeparti, har stemmetallet gått jamt og sterkt tilbake. I 1961 hadde partiet bare fjerdeparten så stor del av stemmene som i 1945.

Senterpartiet fikk forholdsvis færre rene parti-stemmesedler i 1949 og i 1961 enn ved de andre etterkrigsvalgene. For Senterpartiet spilte imidlertid ordningen med felleslister en forholdsvis stor rolle ved valgene i 1949, 1957 og 1961.

Venstre har hatt forholdsvis sterk tilbakegang i stemmetallet etter siste krig. Størst var tilbakegangen fra 1949 til 1953.

Felleslistene spilte relativt størst rolle ved valget i 1949, da 6,1 prosent av alle stemmesedler var for to eller flere partier. Også i 1961 ble det avgitt forholdsvis mange felleslistestemmer.

For å få et mer fullstendig bilde av fordelingen av stemmene på de enkelte partier, har en fordelt felleslistestemmene proporsjonalt på de respektive partier etter stemmenes faktiske fordeling ved nærmeste foregående

eller etterfølgende valg. En har således sett bort fra mulig forskyvninger i styrkeforholdet mellom de partier felleslistene gjelder i valgperioden. Tallene for stemmefordelingen i tabell 20 bør derfor brukes med en viss reservasjon.

Tabell 20. Godkjente stemmesedler i prosent av stemmesedler i alt ved proporsjonal fordeling av felleslistestemmene for de respektive partier

Parti	1949	1953	1957	1961
Høyre	18,3	18,6	18,9	20,0
Kristelig Folkeparti	8,5	.	.	9,6
Senterpartiet	7,9	9,1	9,3	9,4
Venstre	13,1	.	9,7	8,8

2. Fordeling etter parti og kommunetyper m.v.

En geografisk fordeling av stemmene på de enkelte partier ved stortingsvalget i 1961 er gitt i tabell II i 1. hefte.

Tabell 21. Godkjente stemmer etter kommunetyper og prosentvis fordeling etter parti

Kommunetyper	Godkjente stemmer	P r o s e n t								
		A	H	Kr F	K	Sp	SF ¹⁾	V ²⁾	I alt	
I Spredtbygde herreder										
Fiskerierherreder	42 004	40,6	12,1	20,3	1,3	10,9	2,1	12,6	100,0 ³⁾	
Jordbruks- og skogbruksherreder	148 405	39,2	7,9	13,0	1,8	28,0	0,5	9,6	100,0	
Andre spredtbygde herreder	560 232	47,1	11,0	11,6	2,8	17,3	1,4	8,8	100,0	
I alt	750 641	45,1	10,5	12,4	2,5	19,1	1,2	9,2	100,0	
II Tettbygde herreder										
Forstadsherreder	268 272	48,1	24,6	8,0	2,9	4,7	2,7	8,9	100,0 ³⁾	
Industriherreder	96 175	56,0	10,6	9,5	4,2	7,9	3,0	8,8	100,0	
Andre tettbygde herreder	69 389	47,4	15,4	12,6	3,7	8,0	2,4	10,5	100,0	
I alt	433 836	49,7	20,0	9,1	3,4	6,0	2,7	9,1	100,0	
III Byer										
Kjøpsteder	628 817	46,7	31,3	6,8	3,1	0,4	3,4	8,3	100,0	
Ladesteder	26 931	46,7	22,8	8,5	2,4	2,0	4,1	13,5	100,0	
I alt	655 748	46,7	30,9	6,8	3,1	0,5	3,5	8,5	100,0	
Riket	1840 225	46,8	20,0	9,6	2,9	9,4	2,4	8,9	100,0	

1) Partiet stilte lister i bare 6 valgdistrikter. 2) Frie venstrevelgeres liste er regnet til Venstre. 3) Av dette 0,1 prosent p.g.a. Norsk Sosialdemokratisk parti og "ville" stemmer.

Tabell 21 viser stemmefordelingen mellom partiene for de ulike kommune-typer. (Felleslistestemmene er her fordelt etter proporsjonalitetsprinsippet - jfr. forrige avsnitt.)

Arbeiderpartiet hadde forholdsvis færre stemmer i de spredtbygde herreder enn for riket under ett. Dette gjaldt særlig fiskerierredene og jordbruks- og skogbruksherredene, i andre spredtbygde herreder hadde partiet vesentlig større prosent av stemmene. I hver av de tre typer av tettbygde herreder fikk Arbeiderpartiet forholdsvis flere stemmer enn i spredtbygde herreder og i byene. Forholdsvis flest stemmer hadde partiet i industriherredene.

Høyre hadde relativt bare om lag halvparten så mange av stemmene i spredtbygde som i tettbygde herreder. I industriherredene hadde partiet dog forholdsvis ikke flere stemmer enn i de spredtbygde herredene. I forstads-herredene og byene hadde Høyre forholdsvis betydelig flere stemmer enn for riket.

Kristelig Folkeparti hadde forholdsvis litt færre stemmer både i forstadsherreder, industriherreder og i byene enn for riket under ett. Partiet stod sterkest i andre tettbygde herreder og i alle grupper av spredtbygde herreder.

Komunistpartiet hadde forholdsvis færre stemmer i de spredtbygde herreder enn i tettbygde herreder og i byene.

Senterpartiet hadde naturligvis både absolutt og relativt vesentlig flere stemmer i spredtbygde herreder enn i tettbygde herreder og i byene. En merker seg dog at partiet hadde prosentvis nesten like mange stemmer i industriherreder og andre tettbygde herreder som for riket under ett.

Venstres prosent av stemmene var forholdsvis jamt fordelt på de ulike kommunetyper. Partiet hadde en større del av stemmene i fiskerierredene enn i andre grupper av herreder.

Ved jamføring av tallene i tabellene under dette avsnitt må en være oppmerksom på at ikke alle partier stilte lister i alle valgdistrikter. Således stilte ikke Kristelig Folkeparti valgliste i Hedmark og Finnmark, Kommunistpartiet stilte ikke valgliste i Sogn og Fjordane og Senterpartiet ikke i Oslo, Bergen og Finnmark. For disse partiets vedkommende ville imidlertid tallene neppe blitt nevneverdig endret om de hadde hatt lister i alle valgdistrikter. Når det derimot gjelder Sosialistisk Folkeparti, som bare stilte valgliste i Akershus, Oslo, Telemark, Hordaland, Møre og Romsdal og Nordland, er tallene neppe uten videre sammenliknbare med de tilsvarende tall for andre partier.

Tabell 22. Kommuner av ulike typer etter parti og godkjente stemmer

Kommunetyper	Parti	Prosent av godkjente stemmer								
		0-4	5-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70 og over
Fiskeri-herreder	A	-	-	10	6	8	14	10	4	2
	H	10	10	27	6	1	-	-	-	-
	KrF	4	7	18	12	9	4	-	-	-
	K	51	3	-	-	-	-	-	-	-
	Sp	12	17	14	9	2	-	-	-	-
	SF1)	44	8	2	-	-	-	-	-	-
	V	12	13	19	6	3	1	-	-	-
Jordbruks- og skogbruks-herreder	A	-	9	26	30	32	42	26	16	1
	H	72	58	41	8	3	-	-	-	-
	KrF	32	27	65	46	11	1	-	-	-
	K	171	6	5	-	-	-	-	-	-
	Sp	6	2	35	51	52	29	6	1	-
	SF1)	179	1	2	-	-	-	-	-	-
	V	40	53	65	19	5	-	-	-	-
Andre spredtbygde herreder	A	-	2	19	47	52	83	81	44	4
	H	58	128	109	31	4	2	-	-	-
	KrF	55	77	115	57	22	6	-	-	-
	K	296	23	10	3	-	-	-	-	-
	Sp	17	42	124	114	27	8	-	-	-
	SF1)	304	24	3	-	-	1	-	-	-
	V	102	79	105	39	6	1	-	-	-
Forstads-herreder	A	-	-	-	-	5	11	18	6	-
	H	-	7	14	11	6	2	-	-	-
	KrF	3	25	12	-	-	-	-	-	-
	K	32	8	-	-	-	-	-	-	-
	Sp	15	20	5	-	-	-	-	-	-
	SF1)	27	11	2	-	-	-	-	-	-
	V	11	16	11	2	-	-	-	-	-
Industri-herreder	A	-	-	-	1	2	5	9	9	2
	H	4	12	12	-	-	-	-	-	-
	KrF	3	13	9	3	-	-	-	-	-
	K	19	7	2	-	-	-	-	-	-
	Sp	9	8	10	1	-	-	-	-	-
	SF1)	21	6	1	-	-	-	-	-	-
	V	6	10	9	3	-	-	-	-	-
Andre tettbygde herreder	A	-	-	-	4	4	9	6	6	4
	H	2	2	21	7	1	-	-	-	-
	KrF	9	7	8	7	1	1	-	-	-
	K	26	2	5	-	-	-	-	-	-
	Sp	16	10	4	3	-	-	-	-	-
	SF1)	26	6	1	-	-	-	-	-	-
	V	7	11	12	3	-	-	-	-	-

1) Se note 1 tabell 21.

Tabell 22 (forts.). Kommuner av ulike typer etter parti og godkjente stemmer . . .

Kommunetyper	Parti	Prosent av godkjente stemmer								
		0-4	5-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70 og over
Kjøpsteder	A	-	-	-	-	5	15	19	4	-
	H	-	-	8	23	11	-	1	-	-
	KrF	7	25	10	1	-	-	-	-	-
	K	34	7	2	-	-	-	-	-	-
	Sp	42	1	-	-	-	-	-	-	-
	SF ¹⁾)	34	8	1	-	-	-	-	-	-
	V	9	18	9	7	-	-	-	-	-
Ladesteder	A	-	-	1	1	3	8	6	-	-
	H	-	-	8	5	3	1	1	1	-
	KrF	3	8	8	-	-	-	-	-	-
	K	17	2	-	-	-	-	-	-	-
	Sp	17	1	1	-	-	-	-	-	-
	SF ¹⁾)	14	4	1	-	-	-	-	-	-
	V	3	5	5	5	1	-	-	-	-

1) Se note 1 tabell 21.

En gruppering av kommunene etter type og prosent av stemmene som hvert parti fikk, er vist i tabell 22.

Fiskeriherrerene etter Byråets standard omfatter distrikter hvor fiske og jordbruk spiller en vesentlig større rolle enn andre næringer. Fiske og jordbruk er også den mest alminnelige yrkeskombinasjon i disse herreder.

Det kan være av interesse å vite om stemmefordelingen mellom partiene er vesentlig forskjellig i fiskeriherreder med forholdsvis mange av yrkesbefolkningen knyttet til jord- og skogbruk og i herreder med forholdsvis få av yrkesbefolkningen knyttet til denne næring. For dette formål har en skilt mellom fiskeriherreder med under 20 prosent og fiskeriherreder med minst 20 prosent av yrkesbefolkningen knyttet til jord- og skogbruk. Den første av disse undergrupper vil for en stor del omfatte bare fiskere, eller fiskere som både driver jordbruk og fiske, mens den andre undergruppen vesentlig vil omfatte bare jordbrukere eller jordbrukere med fiske som biyrke.

Det viste seg at Arbeiderpartiet hadde forholdsvis flere stemmer i gruppen med mindre enn 20 prosent av yrkesbefolkningen i jord- og skogbruk, mens forholdet var omvendt for Senterpartiet. De andre partiene hadde omtrent samme prosent av stemmene i begge grupper av fiskeriherreder.

På tilsvarende måte har en fordelt gruppen "Andre spredtbygde herreder" i en gruppe med under 30 prosent av yrkesbefolkningen sysselsatt i jord- og skogbruk og en med minst 30 prosent av yrkesbefolkningen i denne næring. Her viste det seg at Arbeiderpartiet hadde om lag like stor prosent av stemmene i begge

undergrupper, mens Høyre og Kristelig Folkeparti hadde forholdsvis flere stemmer i gruppen med 30 prosent og mer av yrkesbefolkningen i jord- og skogbruk.

For gruppen "Andre spredtbygde herreder" har en også undersøkt stemmefordelingen mellom herreder med forholdsvis mange av yrkesbefolkningen sysselsatt i industri m.v. (medregnet bergverksdrift og bygge- og anleggsvirksomhet) og herreder med forholdsvis få av yrkesbefolkningen sysselsatt i disse næringer.

I disse undergrupper av spredtbygde herreder hadde de enkelte partier stort sett samme prosent av stemmene. Men Senterpartiet hadde forholdsvis flere stemmer i gruppen av herreder med mindre enn 30 prosent av yrkesbefolkningen sysselsatt i industri m.v. enn i gruppen med 30 prosent og mer av yrkesbefolkningen i denne næring.

Endelig har en fordelt herredene i gruppen "Andre tettbygde herreder" (dvs. eksklusive forstads- og industriherreder) i to: 1) de som hadde under 30 prosent av yrkesbefolkningen knyttet til industri m.v. og 2) de som hadde mer enn 30 prosent av yrkesbefolkningen knyttet til denne hovednæring.

Arbeiderpartiet hadde forholdsvis flere stemmer i den første enn i den andre av disse undergrupper. For Høyre, Kristelig Folkeparti og Kommunistpartiet var forholdet omtrent det samme for begge undergrupper av tettbygde herreder. Senterpartiet hadde - noe overraskende - forholdsvis flere av stemmene i undergruppe 2 enn i undergruppe 1. Det samme var tilfelle for Venstre. En bør imidlertid være oppmerksom på at det totale stemmetall i "Andre tettbygde herreder" er lite sammenliknet med "Andre spredtbygde herreder".

3. Endringer 1957-1961

Tabell VI i første hefte av Stortingsvalget 1961 viser endringen i stemmefordelingen mellom de enkelte partier fra 1957 til 1961. For de ikke-sosialistiske partier gjelder tallene bare endringer som har funnet sted når det gjelder rene partilister, idet endringen i avgitte stemmer for felleslister mellom disse partier er gitt særskilt.

Arbeiderpartiet hadde en tilbakegang på 1,97 prosent av stemmene sammenliknet med forrige stortingsvalg. Tilbakegangen var sterkest i byene.

Kommunistpartiet hadde i alt 0,44 prosent mindre av stemmene i 1961 enn ved forrige valg.

De borgerlige felleslister fikk i alt 2,3 prosent mer av det totale stemmetall i 1961 enn i 1957. Det ble imidlertid bare stilt tre felleslister ved valget i 1957. Disse fikk 2,87 prosent av stemmene. De seks felleslister som ble stilt i 1961 fikk i alt 5,17 prosent av stemmene.

Tabell 23. Godkjente stemmesedler, stemmefordeling og endringer 1957-1961

	Godkjente stemmesedler 1961	Stemmefordelingen i prosent ¹⁾		Endringer 1957-1961	
		1957	1961	i stemme- tall	i stemme- andel
Riket					
Det norske Arbeiderparti	860 526	48,33	46,76	- 5 149	- 1,57
Høyre	368 343	18,99	20,02	+ 28 269	+ 1,03
Kristelig Folkeparti ...	176 886	10,23	9,61	- 6 357	- 0,62
Norges Kommunistiske Parti	53 678	3,35	2,92	- 6 382	- 0,43
Senterpartiet	170 944	9,26	9,29	+ 5 079	+ 0,03
Sosialistisk Folkeparti.	43 996	.	2,39	.	.
Venstre	162 950	9,66	8,85	- 10 034	- 0,81
Andre lister	2 902	0,18	0,16	- 325	- 0,02
I alt	1 840 225	100,00	100,00	+ 49 097	-
Bygder					
Det norske Arbeiderparti	554 593	47,93	46,82	+ 4 702	- 1,11
Høyre	165 572	12,80	13,98	+ 18 729	+ 1,18
Kristelig Folkeparti ...	132 061	11,97	11,15	- 5 390	- 0,82
Norges Kommunistiske Parti	33 180	3,05	2,80	- 1 779	- 0,25
Senterpartiet	167 978	14,25	14,18	+ 4 421	- 0,07
Sosialistisk Folkeparti.	21 174	.	1,79	.	.
Venstre	107 930	9,80	9,11	- 4 508	- 0,69
Andre lister	2 049	0,20	0,17	- 259	- 0,03
I alt	1 184 477	100,00	100,00	+ 37 090	-
Byer					
Det norske Arbeiderparti	305 933	49,05	46,65	- 9 851	- 2,40
Høyre	202 771	30,02	30,92	+ 9 540	+ 0,90
Kristelig Folkeparti ...	44 885	7,12	6,85	- 967	- 0,27
Norges Kommunistiske Parti	20 498	3,90	3,13	- 4 603	- 0,77
Senterpartiet	2 966	0,36	0,45	+ 658	+ 0,09
Sosialistisk Folkeparti.	22 822	.	3,48	.	.
Venstre	55 020	9,41	8,39	- 5 526	- 1,02
Andre lister	853	0,14	0,13	- 66	- 0,01
I alt	655 748	100,00	100,00	+ 12 007	-

1) Felleslistestemmene er her fordelt proporsjonalt på de respektive partier.

En vil imidlertid få et ufullstendig bilde av de ikke-sosialistiske partiers fram- eller tilbakegang ved bare å beregne endringer på grunnlag av rene partilister og holder felleslistene atskilt. En har derfor beregnet endringene i disse partiers stemmeandeler fra 1957 til 1961 ved å fordele stemmene som ble avgitt på felleslister i 1961 proporsjonalt med stemmetallene til de enkelte partiers stemmetall i 1957 og felleslistestemmene i 1957 proporsjonalt med de respektive partiers stemmetall i 1961. Resultatene av en slik beregning, særskilt for bygder og byer, er gitt i tabell 23. For sammenlikningens skyld har en i denne tabellen også gjengitt tallene for de sosialistiske partier, selv om disse ikke har stilt felleslister.

Under forutsetning av at det innbyrdes styrkeforhold mellom de borgerlige partier i de valgdistrikter som har stilt felleslister ikke har endret seg nevneverdig i perioden 1957-1961, skulle de beregnede tall gi et realistisk uttrykk for endringen i partienes stemmeandeler fra 1957 til 1961. Resultatet ble da at Høyre fikk 1,0 prosent flere av stemmene enn ved forrige valg, dvs. betydelig mindre øking enn de fikk på de rene partilistene. Under de samme forutsetninger hadde Kristelig Folkeparti og Venstre en tilbakegang i stemmeandelen på henholdsvis 0,6 og 0,8 prosent, mens Senterpartiet fikk omtrent like mange stemmer i 1961 som ved forrige valg.

VII. Mandatfordelingen

1. Fordeling etter partier 1921-1961

Da forholdstallsvalgsystemet ble innført i Norge i 1919, ble det samtidig bestemt at tallet på stortingsrepresentanter skulle være 150 (i perioden 1906-1918 var representantallet 123), 100 fra landdistriktene og 50 fra kjøpstedene.

Tabell 24. Stortingets sammensetning 1921-1961

Parti	1921	1924	1927	1930	1933	1936	1945	1949	1953	1957	1961
Det norske Arbeiderparti	37 ¹⁾	32 ¹⁾	59	47	69	70	76	85	77	78	74
Høyre	42	43	29	39	30	36	25	23	27	29	29
Kristelig Folkeparti	1	2	8	9	14	12	15
Norges Kommunistiske Parti	-	6	3	-	-	-	11	-	3	1	-
Senterpartiet ²⁾	17	22	26	25	23	18	10	12	14	15	16
Sosialistisk Folkeparti.	2
Venstre	37	34	30	33	24	23	20	21	15	15	14
Frisinnede Folkeparti ..	15	11	2	5	1	-
Radikale Folkeparti	2	2	1	1	1	-
Samfundspartiet	1	1	.	-	.	.	.
I alt	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150

1) Medregnet 8 repr. valgt på Soc. Arbeiderpartis lister. 2) Partiet het før 1961 Bondepartiet.

Fordelingen av mandatene på partiene har gjennomgått store endringer i perioden etter 1921. Se tabell 24. Etter siste krig har de mest markante trekk i bildet vært følgende: Arbeiderpartiet, som hadde mer enn halvparten av mandatene i 1945, økte sitt mandattall med ytterligere ni ved valget i 1949. Ved valget i 1953 hadde partiet en nesten like sterk tilbakegang. En må imidlertid være oppmerksom på at viktige endringer i valgordningen ble gjennomført i 1952

(jamfør pkt. 2 og 4 under dette avsnitt). Ved siste valg fikk Arbeiderpartiet for første gang etter krigen mindre enn halvparten av representantene i Stortinget.

Høyre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet økte sine mandattall i perioden 1945-1961. Forholdsvis størst var økingen for Kristelig Folkeparti, som hadde nesten dobbelt så mange mandater i 1961 som i 1945. Venstre hadde en forholdsvis sterk tilbakegang i mandattallet i denne perioden, og Kommunistpartiet tapte alle de 11 mandatene det hadde i 1945. Et nytt parti - Sosialistisk Folkeparti - stilte for første gang liste ved stortingsvalget i 1961 og erobret to mandater.

Tabell 25. Kvinnelige representanter 1921-1961, etter parti

Parti	1921	1924	1927	1930	1933	1936 ¹⁾	1945	1949	1953	1957	1961
Det norske Arbeiderparti	-	-	1	-	2	1	4	6	5	8	11
Høyre	1	-	-	2	1	-	1	1	2	2	1
Kristelig Folkeparti	-	-	-	-	-	-	-
Norges Kommunistiske Parti	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Senterpartiet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Sosialistisk Folkeparti.	-
Venstre	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
I alt	1	-	1	2	3	1	7	7	7	10	13

1) Valgperioden ble ved grunnlovsendring i 1938 forlenget til 4 år.

I mellomkrigstiden var det svært få kvinnelige stortingsrepresentanter, men ved de to siste valg er tallet økt forholdsvis sterkt. Denne økingen skyldes at flere kvinnelige representanter er valgt på Det norske Arbeiderpartis lister. Forholdet i perioden 1921-1961 går fram av tabell 25.

2. Geografisk fordeling

Som vist i avsnitt II svarer ikke den distriktsvise fordeling av stortingsrepresentantene til folkemengden i de respektive distrikter.

Opprinnelig var byene sterkt overrepresentert i forhold til landdistriktene, men dette endret seg en del på grunn av raskere folketilvekst i byene. Ved århundreskiftet var det således ca. 2 700 stemmeberettigede pr. representant fra kjøpstedene, mot 4 400 fra landdistriktene. I 1949 (dvs. ved siste valg da kjøpsteder og landdistrikter valgte representanter hver for seg) var de tilsvarende tall henholdsvis 14 300 og 14 600. De største byene hadde likevel betydelig underrepresentasjon.

Tabell 26. Stemmeberettigede pr. representant, fylkesvis

Valgdistrikt	Mandater	Stemmeberettigede pr. representant		
		1953	1957	1961
Østfold	8	16 036	16 400	16 747
Akershus	7	18 783	20 295	21 804
Oslo	13	25 443	25 872	26 639
Hedmark	8	14 600	14 621	14 568
Oppland	7	15 449	15 517	15 526
Buskerud	7	15 847	16 045	16 175
Vestfold	7	15 597	15 960	16 368
Telemark	6	16 161	16 484	16 668
Aust-Agder	4	12 899	12 672	12 577
Vest-Agder	5	13 172	13 438	13 834
Rogaland	10	14 080	14 548	14 865
Hordaland	10	13 101	13 517	13 851
Bergen	5	15 918	15 824	15 880
Sogn og Fjordane	5	12 996	12 871	12 791
Møre og Romsdal	10	12 837	13 024	13 128
Sør-Trøndelag	10	13 554	13 624	13 783
Nord-Trøndelag	6	11 947	12 000	11 987
Nordland	12	11 792	11 985	12 087
Troms	6	12 412	12 606	12 814
Finnmark	4	9 716	10 078	10 408
I alt	150	15 045	15 323	15 603

Det har vært hevdet at hvis det skulle kreves forholdsvis like mange stemmer for hver representant uansett valgdistrikt, ville representantene for de spredtbygde distrikter bli så tallmessig underlegne at de vanskelig kunne ivareta disse distrikters spesielle geografiske, historiske og næringsmessige interesser. Det har videre vært lagt vekt på at politikere som representerer større byer og tettbygde strøk har lettere en de som kommer fra andre distrikter for offentlig å hevde sine synsmåter, bl.a. ved hjelp av de største presseorganer, og derved få større innflytelse i det politiske liv. I prinsippet har det derfor vært politisk enighet om at det bør være en viss forskjell i distriktsfordelingen av representantene som er betinget av andre hensyn enn folkemengden. Dette syn ble også lagt til grunn da Stortinget i 1952 ved grunnlovsendring bestemte at hvert fylke med sine byer skulle utgjøre et eget valgdistrikt. Tabell 26 viser at Oslo ved valget i 1953 hadde mer enn dobbelt så mange stemmeberettigede bak hver representant som hvert av de fire nordligste fylker. Ved de etterfølgende valg har tallet på stemmeberettigede pr. representant økt til dels sterkt i de tettest befolkede valgdistrikter på Østlandet, i Vest-Agder og i Hordaland, mens det ikke har vært noen nevneverdig endring for valgdistriktene ellers.

Tabell 27. Godkjente stemmer og representanter, etter parti og landsdeler

Landsdeler	Parti	1961		Stemmer pr. representant	
		Godkjente stemmer	Representanter	1961	1957
Riket	A	860 526	74	11 628,7	11 098,4
	H	354 369	29	12 219,6	12 055,8
	KrF	171 451	13	13 188,5	15 270,3
	K	53 678	-	-	60 060,0
	Sp	125 643	11	11 422,1	11 054,4
	SF	43 996	2	21 998,0	.
	V	132 429	11	12 039,0	11 427,1
	Andre	98 133	10	9 813,3	10 917,4
Oslofjord-området	A	289 616	18	16 089,8	15 334,5
	H	191 888	12	15 990,7	16 846,6
	KrF	41 563	2	20 781,5	20 939,0
	K	15 898	-	-	-
	Sp	19 403	1	19 403,0	20 366,0
	SF	24 654	1	24 654,0	.
	V	27 003	-	-	36 251,0
	Andre	12 508	1	12 508,0	11 023,0
Indre Østlandet	A	198 140	16	12 383,8	11 704,8
	H	46 233	5	9 246,6	8 903,0
	KrF	19 286	1	19 286,0	-
	K	17 151	-	-	17 275,0
	Sp	31 875	3	10 625,0	10 264,8
	SF	4 513	-	-	.
	V	15 158	1	15 158,0	17 434,0
	Andre	20 898	2	10 449,0	14 601,0
Sør- og Vestlandet	A	195 673	19	10 298,6	9 835,1
	H	64 385	5	12 877,0	10 190,0
	KrF	79 761	8	9 970,1	10 590,8
	K	7 428	-	-	-
	Sp	46 651	4	11 662,8	11 198,4
	SF	7 713	-	-	.
	V	70 774	8	8 846,8	10 178,9
	Andre	45 900	5	9 180,0	-
Trøndelag	A	80 882	8	10 110,3	10 070,5
	H	23 152	2	11 576,0	10 660,0
	KrF	15 532	1	15 532,0	16 199,0
	K	5 858	-	-	-
	Sp	13 362	2	6 681,0	8 057,0
	SF	-	-	-	.
	V	6 042	1	6 042,0	6 957,0
	Andre	18 793	2	9 396,5	-
Nord-Norge	A	96 215	13	7 401,2	7 005,2
	H	28 711	4	7 177,8	7 171,3
	KrF	15 309	2	7 654,5	16 298,0
	K	7 343	-	-	-
	Sp	14 352	1	14 352,0	13 171,0
	SF	7 116	1	7 116,0	.
	V	13 452	1	13 452,0	6 099,0
	Andre	34	-	-	6 797,0

I tabell 27 er vist hvordan tallet på godkjente stemmer pr. representant ved valgene i 1957 og 1961 varierte fra landsdel til landsdel, partivis. Når det gjelder felleslistene, har en her regnet både listestemmene og representantene til gruppen "Andre". Gjennomsnittstallene for de enkelte partier gjelder således bare de rene lister.

For 1961 omfatter gruppen "Andre" også 2 360 stemmer avgitt for "Frie venstrevelgeres liste", 478 stemmer avgitt for "Norsk Sosialdemokratisk parti" (begge lister stilt i Sør-Trøndelag) og 64 såkalte ville stemmer.

Sosialistisk Folkeparti hadde totalt sett gjennomsnittlig ca. 22 000 stemmer pr. representant. Andre lister hadde gjennomsnittlig bare ca. 10 000 stemmer bak hver valgt representant. Kommunistpartiet hadde 53 700 stemmer uten å bli representert. Ved valget i 1957, da Kommunistpartiet fikk 1 representant på Stortinget, hadde denne representant mer enn fire ganger så mange godkjente stemmer bak seg som noen fra de andre partier. Disse forhold skyldes dels distriktsfordelingen av stortingsrepresentantene, dels selve valgordningen.

Sosialistisk Folkeparti hadde flesteparten av sine stemmer i Oslofjordområdet (fylkene Østfold, Oslo, Akershus og Vestfold), hvor det kreves forholdsvis mange stemmer pr. representant. Kommunistpartiet hadde sine stemmer mer jamt fordelt etter landsdeler, men oppnådde ikke i noe distrikt å bli representert.

For de enkelte landsdeler varierte gjennomsnittlig stemmetall pr. representant til dels sterkt fra parti til parti. Dette skyldes for en stor del at de små og mellomstore partier ofte har forholdsvis mange listestemmer som ikke teller med når det gjelder utregningen av representantene. I Nord-Norge måtte således både Senterpartiet og Venstre avgi om lag dobbelt så mange stemmer for hver av sine representanter som de andre partiene. På den annen side kan også de mindre partiene ha forholdsvis få stemmer pr. representant, nemlig i de tilfelle de erobrer siste mandatet i vedkommende valgdistrikt uten å ha nevneverdig flere listestemmer til overs. I Trøndelag hadde f.eks. Senterpartiets og Venstres representanter mindre enn halvparten så mange stemmer bak seg som i Nord-Norge. For de største partiene, som erobrer flere av mandatene i valgdistriktet, vil de tilsvarende gjennomsnittstall som regel variere mindre, fordi listestemmene som ikke ble nyttet ved utregningen av representantene spiller en mindre rolle relativt sett. Av tabellen går det også fram at gjennomsnittlig stemmetall pr. representant for småpartiene og mellompartiene var både høyere og lavere enn for Arbeiderpartiet i alle landsdeler.

3. Endringer 1957-1961

Tabell 28 viser at Arbeiderpartiet i 1961 hadde flere representanter fra alle valgdistrikter enn noe annet parti. I alle valgdistrikter unntatt Oslo, Vest-Agder og distriktene på Vestlandet hadde Arbeiderpartiet halvparten eller mer av alle representantene.

Tabell 28. Partienes representasjon etter valgdistrikter i 1961. Endring (+ = øking, - = minking) i forhold til 1957

Valgdistrikt	Arbeiderpartiet		Høyre		Kristelig Folkeparti		Senterpartiet		Venstre	
	Repre-sen-tanter	End-ring	Repre-sen-tanter	End-ring	Repre-sen-tanter	End-ring	Repre-sen-tanter	End-ring	Repre-sen-tanter	End-ring
Østfold	4	-1	2	-	1	-	1	+1	-	-
Akershus	4	-	2	-	-	-	1	-	-	-
Oslo 1)	6	-	5	-	1	-	-	-	-	-1
Hedmark 2)	5	-	1	-	-	-	2	+1	-	-
Oppland	4	-	1	-	-	-	2	-	-	-
Buskerud	4	-	2	-	-	-	1	-	-	-
Vestfold	4	-	3	-	-	-	-	-	-	-
Telemark	3	-1	1	+1	1	+1	-	-1	1	-
Aust-Agder	2	-	1	-	-	-1	-	-	1	+1
Vest-Agder	2	-	-	-1	1	+1	1	-	1	-
Rogaland	3	-	2	-	2	-	1	-	2	-
Hordaland	4	-	1	-	2	-	1	-	2	-
Bergen	2	-1	1	-	1	+1	-	-	1	-
Sogn og Fjordane	2	-	-	-	1	-	1	-	1	-
Møre og Romsdal	4	-	1	-	2	-	1	-	2	-
Sør-Trøndelag .	5	-	2	-	1	-	1	-	1	-
Nord-Trøndelag.	3	-	-	-	-	-	2	-	1	-
Nordland 1) ...	6	-1	2	-	2	+1	1	-	-	-1
Troms	4	-	1	-	-	-	-	-	1	-
Finmark	3	-	1	-	-	-	-	-	-	-
I alt	74	-4	29	-	15	+3	16	+1	14	-1

1) I Oslo og Nordland vant Sosialistisk Folkeparti en representantplass.

2) Norges Kommunistiske Parti tapte sin representantplass i Hedmark.

I Oslofjord-området og Sør-Trøndelag var Høyre det nest sterkeste parti, mens Senterpartiet stod sterkest i Hedmark, Oppland og Nord-Trøndelag. Kristelig Folkeparti og Venstre hadde nest etter Arbeiderpartiet flest representanter på Vestlandet.

Endringene i tallet på representanter sammenliknet med valget i 1957 var stort sett små. Ikke i noe valgdistrikt hadde et parti øking eller minking på mer enn 1 representant. De borgerlige partier vant imidlertid 3 representanter, og fikk derved i alt 74 eller like mange som Arbeiderpartiet.

Se tabell 29.

Tabell 29. Endringer i mandatfordelingen 1945-1961

Parti	Faktisk mandatfordeling					+ = gevinst, - = tap i forhold til mandater beregnet etter stemmetallet				
	1945	1949	1953	1957	1961	1945	1949	1953	1957	1961
Det norske Arbeiderparti	76	85	77	78	74	+14	+16	+7	+5	+4
Høyre	25	21	26	25	29	-	-3	-2	-	-
Kristelig Folkeparti	8	9	14	12	13	-4	-4	-2	-4	-1
Norges Kommunistiske Parti	11	-	3	1	-	-7	-9	-4	-4	-4
Senterpartiet	10	6	14	14	11	-2	-1	+1	+1	+1
Sosialistisk Folkeparti	2	-2
Venstre	20	20	15	15	11	-1	+1	-	+1	-
Borgerlige fellestister	9	1	5	10	.	-	-	+1	+2
Andre	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Det parti som er nærmest ved å vinne siste mandatet vil gjerne være spesielt interessert i å vite hvor mange flere stemmesedler som trengs for å vinne dette ved neste valg. I visse tilfelle vil valgtaktiske opplegg for en stor del bli bestemt ut fra slike hensyn.

Tabell 30. Fordeling av siste representant 1961, etter parti og valgdistrikt

Valgdistrikt	Siste representant		
	Vunnet av	Nærmest	Stemmesedler som manglet
Østfold	H	A	2 093
Akershus	A	H	12 022
Oslo	KrF	H	9 028
Hedmark	Sp	K	21
Oppland	H	A	1 198
Buskerud	H	A	6 969
Vestfold	H	Sp	862
Telemark	KrF	A	803
Aust-Agder	H	KrF	631
Vest-Agder	Sp	H	120
Rogaland	KrF	A	1 971
Hordaland	A	H	2 385
Bergen	KrF	A	1 397
Sogn og Fjordane	KrF	H	712
Møre og Romsdal	A	Sp	1 281
Sør-Trøndelag	V	A	4 241
Nord-Trøndelag	V	A	3 565
Nordland	KrF	A	851
Troms	A	Sp	1 469
Finnmark	A	K	1 612

Av tabell 30 vil en bl.a. se at Arbeiderpartiet manglet ca. 800 stemmesedler i Telemark og 850 i Nordland i 1961 for å kunne beholdt de to representanter som ble vunnet av Kristelig Folkeparti. I Hedmark hadde Kommunistpartiet bare behøvd 21 flere stemmesedler for å beholde sitt mandat fra 1957. (Etter de første valgoppgaver manglet Kommunistpartiet bare 15 stemmer for å vinne siste mandat, men ved senere gjennomgåing av valgoppgjøret i Hedmark ble tallet endret til 21.) I Vest-Agder vant Senterpartiet siste representantplass med bare 120 stemmesedlers overvekt i forhold til Høyre. En viser ellers til tabellen.

4. Ulike fordelingsmetoder

Det ble betraktet som en vesentlig svakhet ved systemet med direkte valg av stortingsrepresentanter i enmannskretser (1906-1918) at det etter hvert førte til store skjevheter i mandatfordelingen sammenliknet med fordelingen av stemmene. I 1919 ble det derfor ved grunnlovsendring bestemt at en skulle gå over til forholdstallsvalg i flermannskretser ved stortingsvalg. Politiske partier begynte på denne tiden å bli alminnelig anerkjent i Norge, slik at forholdstallsvalg etter listesystemet kunne innføres.

Det ble bestemt at fordelingen av mandatene ved forholdstallsvalg-systemet fra 1921 skulle skje etter belgieren Victor d'Hont's metode, som forutsetter at det blir stemt på partilister. Etter denne metode blir mandatene suksessivt tildelt de lister som har det største gjennomsnitt av stemmene; dvs. listestemmetallet for de enkelte partier blir dividert med 1, 2, 3 osv. til alle mandater er fordelt. D'Hont's metode bygger på det prinsipp at så lenge det gjenstår ett mandat til å fordele, bør dette tilfalle det parti som fortsatt har flere stemmer pr. representant enn noen av de andre partiene ville ha om ett av dem fikk dette mandatet.

D'Hont's metode har sin store fordel ved at den er enkel å praktisere, men metoden har en tendens til å begunstige de store partier. Dette vil særlig være tilfelle når et parti alene får mer enn halvparten av alle stemmene, mens resten av stemmene fordeler seg på flere mindre partier.

For å motvirke den begunstigelse av et stort parti som d'Hont's metode førte til, fikk partiene i 1930 lovlig adgang til å etablere såkalte listeforbund. Listeforbundsordningen ble imidlertid opphevet i 1949.

I de politiske partiers fellesprogram av 1945 ble det pekt på nødvendigheten av en bedre valgordning. Da Stortinget i 1952 opphevet "Bondeparagrafen" (bestemmelsen om at 2/3 av representantene skulle være fra landdistriktene og 1/3 fra kjøpstedene), ble det samtidig bestemt å ta i bruk

en metode for fordeling av mandatene som var utarbeidd av franskmannen Sainte-Laguë.

Etter Sainte-Laguë's metode blir listestemmetallet delt suksessivt med 1, 3, 5 osv., dvs. med bare ulike tall. Stemmetallet til det største parti blir derved raskere redusert enn ved d'Hont's metode. Dette medfører at det vil kreve flere stemmer pr. mandat desto større del av det totale stemmetall i distriktet et parti har. På den annen side vil de mindre partiene trenge færre stemmer for å oppnå representasjon.

Sainte-Laguë-metoden - eller oddetallsmetoden - i dens opprinnelige form gav imidlertid småpartiene forholdsvis lett adgang til å vinne mandater, noe som kunne skape økt tendens til å danne småpartier. Som et kompromiss mellom de nevnte fordelingsmetoder har man i Norge, som i Sverige og Danmark, vedtatt å bruke en modifisert form av Sainte-Laguë's metode, nemlig med 1,4 som første delingstall ("sperredivisor") i stedet for 1¹⁾. Hensikten med å bruke 1,4 som første delingstall er både å hindre for sterk overrepresentasjon av det største partiet, og samtidig motvirke at småpartiene for lett blir representert.

Tabell 31. Representantene partivis 1953-1961 etter ulike fordelingsmetoder

Parti	1 9 5 3		1 9 5 7		1 9 6 1	
	Sainte-Laguë's ¹⁾	d'Hont's	Sainte-Laguë's ¹⁾	d'Hont's	Sainte-Laguë's ¹⁾	d'Hont's
Det norske Arbeiderparti	77	83	78	88	74	84
Høyre	27	24	29	26	29	28
Kristelig Folkeparti	14	13	12	11	15	10
Norges Kommunistiske Parti	3	3	1	-	-	-
Senterpartiet	14	12	15	13	16	14
Sosialistisk Folkeparti	2	2
Venstre	15	15	15	12	14	12
I alt	150	150	150	150	150	150

1) Dvs. metoden i den form som den faktisk ble brukt.

1) Ved fordeling av mandatene går en fram på følgende måte: Først divideres det totale listestemmetall for hvert av partiene med 1,4. Det parti som har det største gjennomsnittstall får første mandat. Det totale listestemmetall for dette parti blir deretter dividert med 3. Kvotienten for dette største parti blir så sammenliknet med listestemmetallet dividert med 1,4 for hver av de andre partier. Neste mandat tilfaller det parti som da har det største gjennomsnitt av listestemmetallet. Når et parti har fått 2 mandater, blir dets totale listestemmetall dividert med 5, etter 3 representanter med 7 osv.

For å få et inntrykk av betydningen av den nye metode for fordeling av representantene mellom partiene som ble tatt i bruk fra 1953, har en i tabell 31 beregnet mandatfordelingen - under ellers like forhold - også etter den tidligere d'Hontske metode. Det viser seg at Arbeiderpartiet da ville fått seks flere representanter i Stortinget i perioden 1953-1957, og ti flere i hver av de neste valgperioder enn partiet faktisk fikk. Alle de andre partier unntatt Sosialistisk Folkeparti ville vært ugunstigere representert. Kommunistpartiet og Venstre ville ved valget i 1953 fått like mange representanter ved d'Hont's som ved Sainte-Laguë's metode.

Ved beregningen av mandatene på de enkelte partier har en her forutsatt at felleslister ville bli nyttet i de samme valgdistrikter og av de samme partier også om den d'Hontske metode fortsatt hadde vært gjeldende. Dette er imidlertid ikke realistisk, idet partienes hensikt med å stille fellesliste jo nettopp er å vinne ett eller flere mandater mer enn de regner med å få med de stemmetall de hver for seg vil oppnå. Spørsmålet om å bruke eller ikke bruke fellesliste er derfor et spørsmål som er nær knyttet til den aktuelle fordelingsmetode for representantene. De endringer i valgordningen som ble gjennomført i 1953 førte imidlertid til stort sett bedre samsvar mellom fordelingen av mandatene og stemmetallene for de enkelte partier.

Full forholdsmessig representasjon av partiene i de enkelte valgdistrikter er det selvsagt umulig å oppnå. Forslag om å innføre et system med utjavningsmandater for å få større proporsjonalitet mellom stemmetall og mandattall for de enkelte partier totalt sett, er imidlertid blitt forkastet i Stortinget.

Tabell 29 viser at Arbeiderpartiet ved valgene i 1945 og 1949 hadde betydelig flere representanter enn de ville hatt ved en streng proporsjonal fordeling av stemmetallene. Mellompartiene (Høyre, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre) var ved disse valgene noe underrepresentert. Ved de to siste stortingsvalg er det stort sett blitt betydelig bedre samsvar mellom fordelingen av mandatene og stemmetallene for de enkelte partier, men Kommunistpartiet er fortsatt sterkt underrepresentert, idet partiet hadde 4 færre mandater enn det skulle hatt etter stemmetallet i de tre siste valgperioder.

5. Felleslister

Etter valgloven har partiene adgang til å stille felleslister. Dette kan i visse tilfelle virke som en korreksjon til den gjeldende fordelingsmetode når det gjelder å oppnå bedre samsvar mellom fordelingen av mandatene

og stemmene for enkelte partier. Ved at to eller flere partier stiller en liste felles, kan de oppnå å bli representert, eventuelt vinne ett mandat mer enn om stemmetallene for hvert enkelt av disse partiene var blitt lagt til grunn ved fordelingen.

Ved stortingsvalget i 1949 ble 9 mandater vunnet på felleslister, i 1953 1 mandat, i 1957 4 og i 1961 10 mandater.

Ved valget i 1961 stilte Senterpartiet og Venstre felleslister i Østfold, Oppland, Aust-Agder, Vest-Agder og Sør-Trøndelag, mens Høyre og Kristelig Folkeparti stilte fellesliste i Bergen. For å få et inntrykk av betydningen av ordningen med felleslister for de enkelte partier, har en fordelt felleslistestemmene på de respektive partier proporsjonalt i forhold til det faktiske stemmetall ved valget i 1957 i vedkommende valgdistrikter. En fordeling av mandatene på dette grunnlag viste at Arbeiderpartiet tapte tre mandater - 1 i Østfold til Senterpartiet, 1 i Sør-Trøndelag til Venstre og 1 i Bergen til Kristelig Folkeparti - som følge av at det ble stilt felleslister. Av samme grunn tapte Kristelig Folkeparti ett mandat i Aust-Agder til Venstre, og Høyre tapte ett mandat i Vest-Agder til Senterpartiet. I Oppland førte ikke felleslisten til noen endring i mandatfordelingen mellom partiene. Senterpartiet og Venstre vant således hver to representanter på ordningen med felleslister.

VIII. Kandidatene

1. Fordeling etter kjønn, parti og kommunetyper

Opplysningene til statistikken om kandidatene ved stortingsvalget i 1961 er dels hentet fra de offisielle valglister, dels fra materiale som Stortingets kontor velvilligst har stilt til disposisjon. Enkelte tilleggsopplysninger om yrke m.v. er innhentet fra folkeregistrene i de respektive kandidaters hjemstedskommuner.

Det var i alt 1 579 kandidater ved stortingsvalget i 1961, mot 1 619 i 1957. Av disse ble 28 prosent valgt enten som representanter eller som vara-representanter. Av Arbeiderpartiets kandidater ble i alt 69 prosent valgt, av Senterpartiets 27 prosent, av Høyres 34 prosent, av Kristelig Folkepartis 21 prosent, av Venstres 20 prosent og av Sosialistisk Folkepartis 8 prosent,

Tabell 32. Kandidatene etter kjønn og parti

Parti	Menn		Kvinner		I alt	
	Repr. og vara-repr.	Kandi-dater ikke valgt	Repr. og vara-repr.	Kandi-dater ikke valgt	Repr. og vara-repr.	Kandi-dater ikke valgt
	Det norske Arbeiderparti	154	66	34	18	188
Høyre	72	132	20	43	92	175
Kristelig Folkeparti	42	154	8	36	50	190
Norges Kommunistiske Parti	-	228	-	26	-	254
Senterpartiet	44	120	10	23	54	143
Sosialistisk Folkeparti	7	78	1	11	8	89
Venstre	41	159	9	43	50	202
I alt	360	937	82	200	442	1 137

se tabell 32. Sammenholder en denne tabellen med tabell 23, viser det seg at Arbeiderpartiet hadde ca. $1\frac{1}{2}$ ganger så mange vararepresentanter som valgte representanter, og hver av de andre partier mer enn dobbelt så mange.

Av kandidatene i alt var 282 eller 17,9 prosent kvinner. Av disse ble 29,1 prosent valgt til representanter eller vararepresentanter, mot 27,8 prosent for de mannlige kandidater. Derimot ble bare 4,6 prosent av alle kvinnelige kandidater valgt til stortingsrepresentanter mot 10,6 prosent av de mannlige.

Høyre hadde flest kvinnelige kandidater.

Av tillegget til første hefte av Stortingsvalget 1961 går det fram hvor mange av kandidatene for de enkelte partier som ble valgt til vararepresentanter og hvor mange som ikke ble valgt fra hvert fylke.

Tabell 33. Gjenvalg og nyvalg av representantene

	1953	1957	1 9 6 1							
			A	H	KrF	K	Sp	SF	V	I alt
Gjenvalgt	99	112	65	22	7	-	11	.	8	113
Valgt i tidligere perioder	6	4	-	1	1	-	-	.	1	3
Tidligere møtt som vararepr.	5	12	3	1	4	-	3	.	3	14
Ikke tidligere møtt.	40	22	6	5	3	-	2	2	2	20

I alt 113 eller 75 prosent av stortingsrepresentantene ble gjenvalgt. Av Arbeiderpartiets representanter ble forholdsvis flest gjenvalgt. Se ellers tabell 33.

En gruppering av kandidatene etter kommunetyper viser at i alt 49 prosent kom fra spredtbygde herreder, 22 prosent fra tettbygde herreder og 29 prosent fra byene. Disse hovedgrupper av kommuner hadde henholdsvis 42,6, 23,3 og 34,1 prosent av alle stemmeberettigede. At de spredtbygde herreder har forholdsvis flere kandidater enn byene henger sammen med fordelingen av stortingsrepresentantene etter valgdistrikter.

Tabell 34. Kandidatene etter parti og kommunetyper

Kommunetyper	Parti							I alt
	A	H	KrF	K	Sp	SF	V	
I. Spredtbygde herreder								
Fiskerierherreder	3	4	8	1	5	2	12	35
Jordbruks- og skogbruks- herreder	27	21	28	12	44	1	34	167
Andre spredtbygde herreder	97	102	88	67	103	28	86	571
I alt	127	127	124	80	152	31	132	773
II. Tettbygde herreder								
Forstadsherreder	23	27	24	36	17	18	24	169
Industriherreder	22	11	14	25	9	6	11	98
Andre tettbygde herreder.	13	14	14	11	9	4	14	79
I alt	58	52	52	72	35	28	49	346
III. Byer								
Kjøpsteder	80	75	60	95	6	37	66	419
Ladesteder	7	13	4	7	4	1	5	41
I alt	87	88	64	102	10	38	71	460
Riket	272	267	240	254	197	97	252	1579

Kandidatene for Arbeiderpartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre var stort sett forholdsvis jamt fordelt på de ulike kommunetyper. Senterpartiet hadde som naturlig er betydelig flere kandidater fra gruppen spredtbygde jordbruks- og skogbruksherreder enn noe annet parti. Se tabell 34. Ved bruk av kandidattallene for de enkelte partier etter kommunetyper må en ta hensyn til at ikke alle partier stilte lister i alle valgdistrikter.

Sammenlikner en den relative fordeling av godkjente stemmer og kandidatene på de ulike kommunetyper, partivis - tabell 35, viser det seg at Kristelig Folkeparti og Senterpartiet hadde forholdsvis flere godkjente stemmer enn kandidater i spredtbygde herreder. For de andre partiene var forholdet omvendt.

I de tettbygde herredene og i byene hadde de enkelte partier stort sett omtrent like stor prosent av stemmene som av kandidatene. Et unntak er Høyre, som særlig i byene hadde en sterk overvekt av godkjente stemmer i forhold til kandidater. En viser ellers til tabellen.

2. Aldersfordeling

For å kunne bli valgt til stortingsrepresentant må vedkommende være fylt 21 år, ha oppholdt seg 10 år i riket og være stemmeberettiget.

Tabell 36. Kandidatene etter alder og parti

Alder	Det norske Arbeiderparti		Høyre		Kristelig Folkeparti		Norges Kommunistiske Parti	
	Repr. og vara-repr.	Kandi-dater ikke valgt	Repr. og vara-repr.	Kandi-dater ikke valgt	Repr. og vara-repr.	Kandi-dater ikke valgt	Repr. og vara-repr.	Kandi-dater ikke valgt
Under 35 år	18	7	12	23	1	9	-	25
35 - 49 "	71	43	37	86	16	92	-	119
50 - 64 "	95	33	40	62	31	85	-	93
65 år og over	4	1	3	4	2	4	-	17
I alt	188	84	92	175	50	190	-	254

	Senterpartiet		Sosialistisk Folkeparti		Venstre		I alt	
	Repr. og vara-repr.	Kandi-dater ikke valgt	Repr. og vara-repr.	Kandi-dater ikke valgt	Repr. og vara-repr.	Kandi-dater ikke valgt	Repr. og vara-repr.	Kandi-dater ikke valgt
Under 35 år	2	20	-	19	-	18	33	121
35 - 49 "	20	84	5	47	15	92	164	563
50 - 64 "	31	39	2	18	32	87	231	417
65 år og over	1	-	1	5	3	5	14	36
I alt	54	143	8	89	50	202	442	1 137

Representanter og vararepresentanter for de enkelte partier var gjennomgående eldre enn kandidater som ikke ble valgt. I alt var 44,6 prosent av representanter og vararepresentanter under 50 år, mot 60,2 prosent for andre kandidater. Den mest typiske alder var 50-64 år for representanter og vararepresentanter og 35-49 år for kandidater som ikke ble valgt. Se tabell 36.

Gjennomsnittsalderen for alle kandidater var 47,7 år. For de enkelte partier varierte kandidatenes gjennomsnittsalder fra 43,8 år for Sosialistisk

Folkeparti til 49,7 år for Kristelig Folkeparti. Til sammenlikning kan nevnes at representantenes gjennomsnittsalder pr. 31/12 1961 var 54,2 år.

Tabell 37. Kandidatenes gjennomsnittlige alder etter parti og kommunetyper

Kommune- typer	Det norske Arbeider- parti	Høyre	Kriste- lig Folke- parti	Norges Komm- nistiske Parti	Senter- partiet	Sosial- istisk Folke- parti	Venstre	I alt
I. Spredtbygde herreder								
Fiskeri- herreder	52,0	50,8	49,8	47,0	44,6	36,5	48,6	48,0
Jordbruks- og skogbruks- herreder	51,0	47,0	51,0	53,3	44,4	32,0	51,4	48,9
Andre spredt- bygde herreder	48,7	46,0	49,0	50,2	47,0	43,8	48,5	47,8
II. Tettbygde herreder								
Forstads- herreder	46,5	45,7	53,5	47,7	40,6	42,1	49,2	46,9
Industri- herreder	47,2	48,5	50,4	46,7	48,3	41,3	49,2	47,6
Andre tett- bygde herreder	48,2	49,1	48,8	48,8	47,8	48,5	47,4	48,4
III. Byer								
Kjøpsteder ...	47,8	47,2	49,1	46,2	48,3	45,4	48,1	47,4
Ladesteder ...	46,4	48,8	42,8	51,0	44,0	40,0	44,4	47,0
I alt	48,3	46,9	49,7	48,1	45,9	43,8	48,7	47,7

Kandidatenes gjennomsnittsalder varierte stort sett lite både etter kommunetype og parti - unntatt Sosialistisk Folkeparti. En legger imidlertid merke til at Senterpartiets kandidater fra fiskeriherreder og jordbruks- og skogbruksherreder hadde forholdsvis lav gjennomsnittsalder. Se ellers tabell 37.

3. Fordeling etter parti og stilling

Om lag femteparten av representanter/vararepresentanter og av kandidater som ikke ble valgt ved stortingsvalget i 1961 var gårdbrukere. Til gruppen arbeidere (medregnet gårdbrukere og fiskere) hørte ca. 32 prosent av representantene og vararepresentantene og 42 prosent av kandidatene ellers.

Selvstendige stillinger i varehandel, håndverk m.v. var forholdsvis sjeldne blant stortingskandidatene. Den mest alminnelige stilling både blant representantene og andre kandidater var funksjonær i offentlig administrasjon

Tabell 38. Partienes representanter og kandidater fordelt etter stilling

	Det norske Arbeiderparti		Høyre		Kristelig Folkeparti		Norges Kommunistiske Parti	
	Repr. og vara-repr.	Kandi-dater ikke valgt	Repr. og vara-repr.	Kandi-dater ikke valgt	Repr. og vara-repr.	Kandi-dater ikke valgt	Repr. og vara-repr.	Kandi-dater ikke valgt
Gårdbrukere	15,4	11,9	10,9	16,6	24,0	22,1	-	11,4
Fiskere	2,7	2,4	3,2	4,0	4,0	3,2	-	2,4
Arbeidere ellers ...	17,0	21,4	-	4,0	-	6,3	-	53,9
Selvstendige:								
I varehandel	-	-	6,5	5,1	2,0	1,6	-	0,8
I håndverk, industri og transport.	2,1	3,6	6,5	5,1	4,0	6,3	-	0,8
Funksjonærer ellers	1,6	2,4	10,9	4,0	-	4,7	-	3,1
Andre funksjonærer .	49,5	40,5	48,9	45,2	56,0	41,6	-	20,5
Husmødre	11,7	17,8	10,9	16,0	10,0	13,2	-	6,3
Ikke ervervende	-	-	2,2	-	-	1,0	-	0,8
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	100,0

	Senterpartiet		Sosialistisk Folkeparti		Venstre		I alt	
	Repr. og vara-repr.	Kandi-dater ikke valgt	Repr. og vara-repr.	Kandi-dater ikke valgt	Repr. og vara-repr.	Kandi-dater ikke valgt	Repr. og vara-repr.	Kandi-dater ikke valgt
Gårdbrukere	53,7	50,3	-	3,4	24,0	18,8	20,8	19,6
Fiskere	1,9	3,5	-	-	4,0	4,5	2,9	3,1
Arbeidere ellers ...	1,9	0,7	37,5	41,6	2,0	4,5	8,4	19,4
Selvstendige:								
I varehandel	-	0,7	-	1,1	-	2,4	1,6	1,8
I håndverk, industri og transport.	-	-	-	2,2	4,0	4,5	3,2	3,3
Funksjonærer ellers	3,7	2,8	-	9,0	10,0	3,4	4,5	4,0
Andre funksjonærer .	22,2	30,1	50,0	31,5	44,0	50,0	46,1	36,6
Husmødre	16,6	11,9	12,5	7,8	10,0	11,9	11,8	11,6
Ikke ervervende	-	-	-	3,4	2,0	-	0,7	0,6
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

og overordnet funksjonær ellers (kaptein, politimester, sokneprest, ingeniør, disponent etc.). I alt 46 prosent av representantene og vararepresentantene hørte således til gruppen "Andre funksjonærer" (dvs. ikke selvstendige).

Om lag to tredjedeler av alle kvinnelige kandidater var husmødre.

Av representantene og vararepresentantene som ble valgt på Høyres lister var nesten fjerdedelen selvstendige i varehandel, håndverk, industri m.v.

Mer enn halvparten av Senterpartiets kandidater var gårdbrukere.

Av Kommunistpartiets kandidater var 68 prosent arbeidere (medregnet gårdbrukere og fiskere). En viser ellers til tabell 38.

Norges offisielle statistikk, rekke A

Norway's Official Statistics, series A

Rekke A

Stensilert 1965

- Nr. 116 Nasjonalregnskap med fjorten og fem produksjonssektorer 1949—1961 I *National accounts classified by fourteen and five industrial sectors I*
- 117 Kriminalstatistikk 1963 II Domfelte, botlagte og påtalefritatte *Criminal statistics II Persons convicted, fined or suspended of prosecution*
- 118 Kriminalstatistikk 1963 III Innsatte og løslatte ved fengselsanstalter *Criminal statistics III Movement of population in penal institutions*
- 119 Folkemengden i herreder og byer 1. januar 1964 *Population in rural districts and towns*
- 120 Industristatistikk 1963 Bedriftenes størrelse, vareproduksjon m. v. *Industrial statistics Size of establishments, commodities produced etc.*
- 121 Lønnsstatistikk for sjøfolk på skip i innenriks rutefart. November 1964 *Wage statistics for seamen on ships in scheduled coasting trade*
- 122 Hotellstatistikk 1964 *Hotel statistics*
- 123 Undervisningsstatistikk 1964—65 II Folkehøgskolar *Educational statistics II Folk high schools*
- 124 Lønnsstatistikk for arbeidere i offentlig anleggsvirksomhet 3. kvartal 1964 *Wage statistics for workers in public construction activity*
- 125 Jaktstatistikk 1964 *Hunting statistics*
- 126 Stortingsvalget 1961 II Oversikt *Storting elections II General survey*

Statistisk Sentralbyrå utgir dessuten skriftserien Samfunnsøkonomiske studier (SØS). I denne serie offentliggjøres undersøkelser, som ikke er av rent statistisk karakter, bl. a. historiske og analytiske studier utført ved Byråets forskningsavdeling. *The Central Bureau of Statistics also publishes the series «Samfunnsøkonomiske studier» (SØS). This series contains reports on investigations of not merely statistical character, such as historical and analytical studies carried out at the Research Department of the Central Bureau of Statistics.*

Kortere avhandlinger gis i serien «Artikler». *Shorter reports in the series «Artikler».*

Statistisk Sentralbyrå utgir følgende periodiske hefter: *The Central Bureau of Statistics publishes the following periodical bulletins:*

Statistisk månedshefte *Monthly bulletin of statistics.*

Månedstatistikk over utenrikshandelen *Monthly bulletin of external trade.*

Statistisk ukehefte *Weekly bulletin of statistics.*

Abonnement på disse hefter kan tegnes både hos bokhandlerne og i Statistisk Sentralbyrå. For Statistisk månedshefte er prisen pr. år kr. 20,00, pr. nr. kr. 2,00. Prisen pr. år for Månedstatistikk over utenrikshandelen er kr. 25,00, pr. nr. kr. 2,50. For Statistisk ukehefte er prisen pr. år kr. 30,00, pr. nr. kr. 0,75. *For subscription of the bulletins please write to the Central Bureau of Statistics, Oslo.*

Publikasjonen utgis i kommisjon hos
H. Aschehoug & Co., Oslo, og er til salgs hos alle bokhandlere.

Pris kr. 4,50.